ياش توركستان

تورکستاننڭ ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنڭ دەقابر-ندەن چیقا باشلاغان	مارت 1936 (1354 هجری)	سان 76

بو ساندا:

1	ساویت پاتریئوتیزمندەن روس ملتچیلیگینه	باش مقاله
2	نفرت تامغاسی	طاهر
3	1917نچی ییل خاطره پارچالاری	مصطفی
4	تورکستاندا خرستیانلق پروپاغانداسی	عبدالوهاب
5	«ایشتانسزنگ چوپدەن هەدیگی بار»	تاشبالتا
6	بین الملل مسئلەلەر	م.
7	لوقارنو بحرانی	ط.
8	یورتچی، ملتچی یاش فکرلیك توغانلاریمغا دعا (تیزمه)	رضا
9	اسلام أولکەلەرندە: حجازدا ساویت وکیلی؛ جده-مدینه آراسندا هوا یولی؛ آفغانستان حکومتینڭ بر قراری.	
10	تورکستان خبرلەری: 1936نچی ییل اوچون پاختا پلانی؛ تورکستان احوالیدان؛ ایکمەك قیمتلەری؛ مسجدلەرنڭ عاقبتی؛ 2000 ییللق بنا؛ «آیم» اورنینا «تەلمان»؛ سوادسز قوممونیستلەر؛ بویوك بر «اصلاحات»؛ مهم بر ایجاد؛ ملی اوپەرانی یوکسەلتو یولندا؛ حاجی عبدالعزیز عبدالرسولنڭ أولومی؛ ییری یومشاق بولسون	
11	باشقارمامزنگ قوتلوق، قوللوق وە بیلدیریشلەری	

ئۇلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قوتلوق وە قوللوق قربان بايرامى مناسبتيله بوتون يورتداش، ملتداش وە دينداش اوقوچيلاريمزنى يورە كدەن قوتلايمز وە شو مبارك بايراميمز مناسبتيله، آفغانستان، ايران، توركيه وە عرب أولكەلەرندە ياشاوچى توركستانلى توغانلاريمزدان باش محرريمز چوقاى اوغلى مصطفى بيگەز نامينا كيلگەن قوتلوق يازولارى اوچون بارچالارينا يورە كدەن قوللوق بيلديريب، عزيز يورتداشلاريمزنگ كيلەجەك عيد قربانني اوز ايركين توركستانيمزدا، اوز خلقمز آراسيدا ساغلق وە سوينچلەر ايچيدە اوتكە‐زولەرينى يورە كدەن تيلەيمز.

وارشاوادا ياشاوچى قريملى ياش توغانلاريمزنك عيد قربانمناسبتيله يوللاغان قوتلوق يازولارى اوچوندە تشكريمزنى بيلديريب، كيلەجەك بايراملارنى ملى استقلالينى وە ملى تورموشينى قورغان گوزەل قريمدا قارشى آليشلارينى قارداش يورە گيله تمنى ايتەمز.

«ياش توركستان» أوزينگ تورك اوقوچيلارينى 21نچى مارتدا بولاجاق «يەڭى كون» (نوروز) مناسبتيلەدە يورە كدەن قوتلار وە بارچالارى اوچون كوكوللو تيلە كلەردە بولونور.

توركستانداغى خلق حسابى بويونچا شو آيغى «يەڭى كون»دەن سوڭ «سيچقان (سيچان) ييلى» باشلاناجاقدر. معلوم اولدينى اوزرە ايندى «چوچقا (تونغوز) ييلى»نگ سوڭ كونلەرينى ياشاماقدامز.

بيلديريش: باشقارمامزغا اوزاق‐ياقين أولكەلەرگە يايلغان توركستان مهاجرلەرندەن تورلو شعرلەر كيليب تورادر. مهاجرلە‐ريمزنگ قورتولوش عزمينى، يورت ساغنچينى وە خلق سيوگيسينى هيجانله بيلديروچى بو شعرلەرنگ كوپينى، ايسيز كه مجموعەمزدە اورون آزلغندان، ايمديگەچە باسالماى كيلديك. نشرياتمز سوڭ درجە آغير شرائط ايچندە چيقادر وە ايمديلك صحيفەلەرينى آرتديرماق وە بو صورتله شعرلەرنىدە باسيب تاراتماق امكانى يوقدر. اونگچون بو جهتنى كوزدە توتوب معذور كورولمەسينى اوتونەمز. باشقارمامزغا كيلگەن شعرلەرنى، پەيتى كيلگەندە، توپلو حالندا، كتابچا قيليب نشر ايتمه كچيمز.

ساويت پاتريئوتيزمندەن روس ملتچيليگينه

بر ييلغنا بوندان اول ساويت حكومتى «ساويت پاتريئوتيزمى» شعا‐رينى اورتاغا آتقان ايدى. بو ايسه موقت بر زمان اوچون بولسادا دنيا انقلابى كورەشندەن چيكينب تورو اوچون ستالين طرفندان چيقاريلغان «بر گنه مملكتدە سوسياليزم» نظريەسينگ نتيجەسى ايدى. «ساويت پاتريئو‐تيزمى» ساويت روسياغا تابع خلقلار نظر دقتينى «دنيا پرولەتار انقلابى» وە «مستملكه خلقلارينى قورتارو انقلابى» كبى هدفلەردەن اوزاقلاشتريب، ساويتلەر اتفاقى اوستنه توپلاش لزومينى توغدورغان ايدى. باشقاچاراق قيليب ئەيتكەندە، ايسكيدە دنيا انقلابى اوچون قيلينب كيلگەن فداكار‐لقلار ايمدى اصل غايه ييرينه كيچيب قالغان ساويتلەر اتفاقى اوچون صرف ايتيلمەلى ايدى. بز بو «ساويت پاتريئوتيزمى»نگ ساويتلەر اتفاقينك غير روس، چيت أولكەلەرندە محلى «ملى پاتريئوتيزم» اويغاتاجاغينى تا او زمان سويلەگەن ايديك. («ياش توركستان»نگ 66نچى سانينا باقيلسين). بو تخمينمزنگ تصديقينى مجموعەمزنگ اوتكەن ساندا بحث ايتب اوتديگمز قازاغستان قوميسارلارى باشلوغى عيسى اوغلى اورازنگ نطقندا كوروب اوتورامز. طبيعى «ملى پاتريئوتيزم» يولندا بو برنچى آديم، كوچسز گنه بر نشانەدر. عيسى اوغلى اوراز كبى ساويت روسيانگ صادق بر بندەسى مركزى اجرا قوميتەسى منبرندەن توركستان خلقى منافعينى توركستانداغى روسلق منافعينه قارشى قويو جسارتينى كورسەتسە، بو اوزى خلق وە خلق ايله تماسدا بولغان فرقەلى وە مأمور طبقەسى آراسندا كوچلو بر آقيمنگ اوسوب بارا ياتقانينى كورسەتەدر. تأسف كه بو آقيم‐لارنگ شدتى، سرعتينى بز ايمديلك شو اورازنگ نطقى كبى كيچيك كيريم كورونوشلەر وە ساويت حكومتى سياستندەكى چالقانولاردان استدلال ايتمەك صورتيله قانيقب تورماق مجبوريتندەمز. ساويت حكومتى سياستندەكى چالقانولار ايسه اولدوقچا مهم بر ماهيتدەدر.

ساويت حكومتى «ساويت پاتريئوتيزمى»ندەن آچيق «روس ملتچيلگى»

وضعيتنه كيچدى. موسقوا «ياشاسين اينتەرناسيونال!»چيلارينگ بو، انقلابچى مارقسيزم نظريەسنچه قطعياً تصورده ايته آلينماياجاق، «تايغاق يولغا» كيريب كيتولەرينگ سببى حقندا بر آز آشاغيدا سويلەيەجه كمز. ايمدى بز اوقوچيلاريمزنگ نظر دقتلەرينى «روس بولشەويكلەرى» وه اونلارنگ قوردوقلارى «پرولەتار ديكتاتورليغى»نگ روس ملتچيلگينه قالاى وه قاى شكلده كيريب بارا ياتقانليغى اوستنده بر آز توقتاتماقچى بولامز.

شو اوتكەن غينوار آيينگ سوڭ كونلەرنده بولشەويكلەر «روس تاريخى»نگ مقدراتى اوستنده اولدوقچا كيسكين بر هيجان كورسەته باشلاديلار. بولشەويكلەر ايمديگەچه قارل مارقس وه فريدريخ ئەنگەلسنگ وصيتلەرينه تاياب روسيا تاريخينى اوزولماس بر استيلا وه تالاو آقينى دورەسى ديب كوروب، روسيانى ايسه ئەنگەلس تعبيرنچه «بويوك ملتلەر زندانى» ديب آتاب كيلمه كده ايديلەر. روسيادا مارقسيزم وه بولشەويزمنگ نيگيزينى قوروچيلار «بر زمان كيلەر، كه روسيا ايزيلگەن خلقلارغا قيلغانلارينگ جزاسينى چيكەجەك، حسابينى بيرەجه كدر»ديرلەر ايدى. ايگ مشهور بولشەويك تاريخچيسى پروفەسور پوكرووسكى روس تاريخى درسلكلەرينى‌ده مەنه شو «مارقسيزم-لەنينيزم» صنفى نظريەسى باقيمندان تيكشيريب، يەگيدەن توزوب چيققان ايدى. ايمديگەچه اورتا وه يوكسەك ساويت مكتبلەرنده روس تاريخى مەنه شو پوكرووسكى طرفندان حاضرلانغان شكلنده اوقوتولوب كيلمه كده ايدى. بولشەويك انقلابينگ «لەنين دورى» حكم سورگەن نظريەلەرى يەگى «ستالين دورى» اوچون يارامای قالدى. شخصاً ستالين‌نگ طلبى بويونچا ساويت حكومتى روس تاريخينه مارقسچا قاراشنى چيقاريب تاشلاشغا قرار بيردى. پوكرووسكى‌نگ درسلكلەرى «لەنينيزمگه قارشى» ديب اعلان ايتيلب، درحال قوللانودان چيقاريليشى قرارلاشتريلدى...

ستالينچه — روسيا تاريخينى كوچلەب استيلا ايتو تاريخى ديب گنه قاراش توغرو ايمەس. روسيا ايمپەريومى قومشو مەملكتلەرنگ تاريخى

وه جغرافى وضعيتلەرى ايجابى بربرلەرينه ياقلاشمالارى يوزندەن «طبيعى بر صورتده» ياراتيلمشدر. بو قاراشغا كوره، روسيا نه توركستاننى، نه قافقاسيانى وه نەده باشقا بر غير روس أولكەنى استيلا ايتمشدر! بونلار بوتونيسى جغرافى وضعيتلەرى، تاريخى انكشافلارى يوليله طبيعى صورتده روسيا ايله برلەشيب كيتمشلەردر. ايسكى سوسياليست رەوولوسيونەرلەردەن، ايمدى روسيانى قورتارو اوچون قاندايدر «دينى يوللار» قيديرو يولينه كيريب كيتكەن فوندامينسكى-بوناقوف‌ده عينى شكلده بر نظريه چيقاريب يورگەن ايدى(*). اوزلەرينى روسيانى چيگيز خان ايمپەراتورلغى دائرەسنده خرستيانلق كولتورينى ياپو وظيفەسينى اوستينه آلغان وارث ديب كورسەتب يوروچى «آور-آسيا»چيلارنگ قاراشى‌دا شوگا اوخشايدر(**).

ساويت روسيانگ روسيا تاريخى اوستندەكى يەگى نظريەسى «پراودا» هەم «ايزوەستيه»نگ بر نيچه سانلارندا يازيليب اوتدى. بو موسقوا، روس غازيتالارندا بونداى روس تاريخينى ماقتاو وه روسيانى قوروچى كشيلەر روحينى حرمتله ايسلەولەر چيقووى آگلاشيلارلق، حتى پرده ييرتيلغاندان سوڭ بر درجه‌گه قادار طبيعى كورونسەده عينى كوروشلەرنك عينيله توركستان غازيتالارندا اوچراتيلووى مطلقا باشقاچادر. بو غازيتالارنگ بوتونيسى بولشەويك غازيتاسى بولغانينى بيله توروب‌ده، اونلار بيتنده توركستان‌نك استقبالى ديمەك بولغان ياشلققا روسيا تاريخينى بو يەگى موسقوا پروغرامى بويونچا، يعنى توركستان‌نگ روسيا ظالم چارلارى وه بولشەويك زوربالارى ايمپەريومى ايچينه اوز ايستەگى بيلەن قوشولغانينى اوقوتو تلقينينى كورونى انسان جان سيقينتيسى وه يورەك

(*) „Современные Записки“ مجموعەسنده آرقا-آرقاغا باسيليب چيققان „Пути России“ اثرينه باقيلسين.

(**) «آور-آسيا» «آوروپا-آسيا» سوزلەرندەن چيقاريلغان ياساما بر تعبيردر. روس مهاجرلەرى ايچنده پيدا بولنان بو جريان طرفدارلارينا كوره، روسيا هەم آوروپا هەم آسيادان برلەشكەن تاريخى، سياسى، اقتصادى حتى ملى برلكدر.

ئەۋلاد گۇروپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

آغریسی تویمای قارشی آلالمایدر.

ستالین‌نگ یه‌گی روسیا تاریخی نظریه‌سی مه‌نه شوندای بولوب چیقماقدادر. بو نظریه‌نگ مناسب بر سیاسی خط حرکت بیله‌ن کوچه‌یتیلیب تحکیم ایتیله‌جه‌گنده‌ده شبهه یوقدر. بو سیاست حقندا «پراودا» وه «ایزوه‌ستیه»نگ تورلو مقاله‌لرنده یازیلیب اوتدی.

«ساویت جمهوریتله‌ری برلیگنده بویوکلکی اعتباریله برنچیلکنی روسیا فه‌ده‌راتیف ساویت جمهوریتی توتادر... بوتون ساویتله‌ر اتفاقی خلقلاری اوز فعالیتله‌ری نتیجه‌سی بیله‌ن غرورلانا بیله‌جه‌کله‌ردر. اونلار بوتونیسی، ایگ کیچیگنده‌ن آلیب ایگ بویوگینه قادار تیگ حقوقلو ساویت پاتریئوتلاریدر. بو برابر حقوقلیلار ایچنده برنچیلك روس خلقینا، روس ایشچیسینه، روس زحمتکشینه توشه‌در. چونکه انقلابنگ برنچی یوتوقلاریندان آلمش تا بوکونکی پارلاق دورگه قادار‌گی بوتون ایشله‌رده اونگ (یعنی روس خلقینگ) رولی معظمدر. («پراودا» 36 .2 .1).

ایگ ساغ ملتچی، اوزینگ روس بولشه‌ویکله‌ری وارثی بولووینی ادعا ایتب، اوزینی ایکنچی «ساویت فرقه‌سی» دیب آتاب یوره تورغان «ملادوروسلار» («یاش روسلار») فرقه‌سی ناشر افکای „Бодрость“ «بودروست» (36 .2 .9، سان 67) یوقاریدا کتیردیگمز «پراودا» قاراشینی آلیب باسقان وه یازیسینا «روس خلقینگ برنچیلیگی تانیلادر»دیگه‌ن باشلق قویغان.

تورکستاندا کیچکه‌ن 18 ییللق بولشه‌ویك حکومتی دوری باشندان آیاغینا قادار «روسلارنگ برنچیلگی» دوری بولوب کیله‌در. بولشه‌ویکله‌ر اوزله‌ری تورکستانداغی پرولەتار حکمرانلیغینی «روس پرولەتاری حکمرانلیغی» دیب بوش یرگه آتاب کیلمه‌دیله‌ر. بویله‌لکله ستالین‌نگ یه‌گی روسیا تاریخی نظریه‌سی، ساویت سیاستی «ایلان ایزی یوللارندا»، ساویتله‌ر اتفاقی حقندا بزنگ دائمی سویله‌ب کیله یاتقان قاراشمزنی تصدیق ایته‌تورغان بر کورونوشدر.

ایسته‌ر بو یه‌گی نظریه‌نگ، ایسته‌رده ساویت سیاستی چالقانولارینك اهمیتی شوندادر، که موسقوا اینته‌رناسیونالیزمینگ یوزینه کیچیریلمش په‌رده‌له‌ر یرتیلیب «پرولەتار دیکتاتورلیغی» دیگه‌ن نه‌رسه‌نگ نه‌ده‌ن‌عبارت بولنغانلیغی بوتون دنیاغا آچیق وه آیدین کورونگه‌ن بولدی.

ساویت حکومتینی، ساویتله‌ر اتفاقندا روس خلقینگ برنچیلك رولینی بو قادار آچیق آیدین قلیب سویله‌ب چیقیشغا مجبور ایتکه‌ن عامل نه ایدی؟ «بوتون دنیا سوسیالیزمی وه خلاصکارلغی انقلابی»ندا یولوقغان موفقیتسزلگی ساویت حکومتینی «برگنه أولکه‌ده سوسیالیزم» نظریه‌سینه چیکیلوگه، اونداندا «ساویت پاتریئوتیزمی» یولینا توشوگه مجبور ایتکه‌نینی یوقاریدادا قید ایتکه‌ن ایدیك. ینه یوقاریدا کوردوك، که بو «ساویت پاتریئوتیزمی» تورکستاندا تورکستانلیلار منافعینی روسلار منافعینه قارشی قویوکبی «ملی پاتریئوتیزم» یولینه توشوب کیته باشلاغان. باشقا سوز بیله‌ن ئه‌یتکه‌نده «ساویت پاتریئوتیزمی»نگ ساویت حکومتی وه ساویت روسیا علیهنه چیقیب کیتووی قورقوسی توغوب قالدی. بو قورقو ایسه «تهلکه یاقاغا کیلگه‌ن زمان» ساویت حکومتینگ تایانا بیله‌جه‌گی عنصرنی تاپیش، اونی حاضرلاش کیره‌ك قیلدی. بولشه‌ویك تعبیرنده روس خلقی، روس ایشچیسی، روس زحمتکشی برنچیلگی دیگه‌ن شکلده اورتاغا چیقماقدا بولغان روس ملتچیلگی‌ده مه‌نه شو «قورقو منبعنده‌ن» چیقیب کیله‌در.

«تیگ حقلیلار ایچنده برنچی»!...

شو نقطه‌دا اختیارسز چار حکومتینك تورکستانداغی سوڭ والیسی گه‌نه‌رال قوروپاتکین‌نگ بر سوزینی ایسله‌یمز. 1916نچی ییلی عصیان قیزیشقان بر چاغدا گه‌نه‌رال قوروپاتکین‌ده شوندای روسیا قولی آستنداغی خلقلارنگ تیگ حقلیلغی وه برادرلگنده‌ن بحث ایتکه‌ن ایدی. او تورکستان خلقی ممثلله‌رینه قاراتیب «بز روسلار وه سز تورکستان مسلمانلاری قارداشدرمز. آنجاق بز روسلار آغا، سزله‌ر ایسه اینیسکز. سزنگ اوز عادتکزده آغانگ اینیسینی هه‌ر قاندای بر یاقیمسز حرکتی اوچون

جزالاندیرو حقی بار. شونگچونده ایمدی بولایاتقان جزالاندیرولارنی مەنە شو بویوك قارداشنگ (یعنی روسلارنگ) اوز اینیسینی جزالاندیرو حقینی تطبیقی دیب کورو کیرەك...» دیگەن ایدی.

ساویتلەر اتفاقی هەم شرقدان هەم غربدەن تهلکه کوتەدر. سوغوش چیقیب قالغان تقدیردە بعضی بر دولتلەر بیلەن یاساغان حربی اتفاقینكدا ساویت حکومتی وە بولشەویکلەرنی ساقلاب قالا بیلەجەگی شبهەلیدر. «ساویت پاتریئوتیزمی» شعاریدە غیر روس أولکەلەردە ساویت حکومتی وضعیتینی کوچەیتو بیرندە، بیرلی «ملی پاتریئوتیزم» ایمتیلیشلەرینی کوچەیتمەکلە اونگ وضعیتینی آغیرلاشتردی. بو حالدا یالغز روس خلقی وە روس خلقی ایلە روس قیزیل اوردوسینگ حسیاتیگنە قالدی؛ ساویت حکومتیدە مەنە شو برگنە امید نقطەسینی اوزینە تایانچیق ایتب حاضرلاشغا اورونادر. او شوندای ایشلەشکە مجبوردردە. بونی بوتون آچیقلیغی بیلەن کورە بیلو اوچون یوقاریدا آتالغان «ملادوروسلار» ناشر افکاری «بودروست»دەکی «روس خلقینك برنچیلگی تانیلدی»، «روسلقنگ کیچمیشی تعظیم وە تکریم ایتیلە باشلادی»، حکومت حدودلارنی قورو اوچون روس ملتچیلگینی اورتاغا قویوشغنا قالدی» دیگەن وە باشقا یازیلارنی اوقو یتیشسە کیرەك.

ایمدی موسقوا طرفدان آچیق اورتاغا قویولغان بو روس ملتچیلگی آقیمینا قارشی ساویتلەر روسیاسی طرفدان کوچلە استیلا ایتیلگەن أولکەلەر — یعنی تورکستان، قافقاسیا، اوقراینا وە باشقالار اوزلەرینگ کورەشچەن ملتچیلکلەری بیلەن جواب قایتارا آلاجاقلارمی؟ ساویت روسیانگ وە اونگ قولندا اسیر بولغان غیر روس أولکەلەرنگ مقدراتی مسئلەسینی بیشەجەك مهم سورغو بودر.

نفرت تامغاسی

یاقیندا قیزیل روسیا غیر روس أولکەلەردەکی آگەنتلەرینە سورو

حالندا «لەنین نشانی» اولاشدی. تورکستان حسابینە نشان آلوچیلار — قازاغستاندان أولکە فرقە قومیتەسی باش کاتبی ئەرمەنی میرزویان وە قومیسارلار باشلوغی عیسی اوغلی اوراز؛ تاجیکستاندان فرقە باش کاتبی ئەرمەنی شادونس ایلە قومیسارلار باشلوغی عبدالله رحیمبایوف، تورکمەنستاندا فرقە باش کاتبی یهودی پوپوك بیلەن قومیسارلار باشلوغی قایغیسز آتابایوف؛ قارا قالپاغستاندان فرقە کاتبی علی اوغلی ایلە قومیسارلار باشلوغی قوربان اوغلی، اوزبیکستاندان فرقە کاتبی اکمل اکرام وە قومیسارلار باشلوغی فیض‌الله خواجە بولدی.

(«پراودا ووستوکا» 35 .12 .22).

دیمەك بوتون تورکستانی بوتکول کورە بیلمەك اوچون قیرغزستانغنا یتیشمەیدر. مەنە بو لەنین نشانی آلوچی قیزیل روسیا آگەنتلەرینگ آرالقدا تورلو مناسبتلە، بالخاصە سوك ساویت قونغرەسندە سویلەدیکلەری نطقلاریدا بوکون قولومزدا توراد‌ر. کوب نەرسەلەر آگلاتماقدا بولغان بو نطقلار نشانلارنگ نەنگ مکافاتی بولغانینیدا آچیق کورسەتب بیرمەکدەدر.

قیزیل اوزبیکستاننگ ساویت روسیاغا کورسەتکەن خدمتندەن غرورلە بحث ایتوچی اکمل اکرام «پراودا ووستوکا»دا چیققان (1936 28 غینوار) بر نطقندا — فرقە تشکیلاتی 1935نچی یىلی پاختا اونومینی اوستروده پاختا تاپشیرو پلانینی حکومت وە فرقە طرفدان طلب ایتیلگەن مقداردان آشیریب بەجەریب «وطنمز»نگ سوسیالیستیك صنایعینی پاختا بیلەن تأمین ایتشدەگی وظیفەسینی موفقیتلە بەجەریب چیقدی. بز بو ییل بر میلیون 34 میگ تون پاختا تاپشیردیق، ینە تاپشیرامز» دیگەندەن سوك سوزینی کیلەجەك ییلنگ ایشینە کیتریب — «اگردە بز یاخشیلاب ایشلەمەسەك «سەوگیلی» رهبریمز ستالیننگ یوزینە قالای قارای آلامز؟ مەن، فیض‌الله خواجە، آخوند بابا اوغلی یولداشبای قالای جواب بیرە آلامز؟» دیدر.

ینە شو اکمل اکرام قرەملدە سویلەدیگی نطقندا پاختا پلانینگ

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بەجەریلیشی ستالین‌نگ دوقی آرقاسندا بولغانینی ، اونگچون‌دە بو موف قیتنگ‌دە ستالین گە عائد بولغانینی‌دا سویلەگەن ایدی.

فیض‌الله خواجە 36 .1 .13 تاریخلی «پراودا»دا چیققان نطقندا — «اوزبیکستان زحمتکشلەری فرقە وە حکومت طرفدان یوکلەتیلگەن وظیفەلەرینی یالغز بەجەریب گنە قالماسدان حتی آشیریب‌دا یوباردیلار. 1935نچی یلی غەللە ، قارا کول ، یون ، پیللە وە باشقا مهم خام مال جنسلەری ییغو پلانی کوگلدەگیدیك بەجەریلدی. فقط بو یلنگ ایگ مهم یوتوغی پاختا تاپشیرو پلانینگ آشیقچاسی بیلەن بەجەریلگەنلگیدر. اوزبیکستان پرولەتار دولتینە (یعنی ساویت روسیاغا) 61 میلیون پوتدان آرتیق (تازەلەنمەگەن ، خام) پاختا بیردی. قولخوزچیلار اوتکەن یل تولدورالمای قالغان بورجلارینی‌دا اوتەدیلەر. بویلەلکلە ساویتلەر اتفاقینك پاختا جهتندەن استقلالی تأمین ایتیلگەن بولدی. اوگا خارجدەن پاختا کیریتو مجبوریتی قالمادی» دیدر.

تاجیکستان حکومتی باشلوغی عبدالله رحیمبایوف — «یوتوقلا- ریمزنگ ایگ پارلاق افادەسی پاختاچیلق جبهەسندەدر. جمهوریتمز 1935 نچی یلغا چاقلی همان آقساب کیلدی. فقط 1935نچی یلی ایسە مثلی کورولمەگەن بر موفقیتنی قازاندیق. ایمدیگەچە پاختا تاپشیرو پلانینی 129% بەجەردیك. پاختا توپلاو ایشی دوام ایتمە کدەدر...» دیدر.

نادربای آیتاقوف — «تورکمەنستان خوجالیغینگ باش تارماغی پاختاچیلقدر. پاختا تاپشیرونی پلاندان آشیریب یوباردق. بز موندان سو- گرادا یاخشیلاب ایشلەشکە سوز بیرەمز» دیدی.

مەنە بو سوزلەرنك یانینا ستالین ، مولوتوف وە باشقا قیزیل قرەمل باشلوقلارینك تورکستانلیلارغا قاراتیب سویلەدیکلەرینی علاوە ایتسەگز ، بوتون مسئلەنگ نە اوستندە بولغانینی ، بوتون اویونلارنگ نە اطرافندا دونمەکدە بولغانینی‌دا آچیق کورەسز.

چار حکومتینگ هەر کون توشندە کوروب‌دە اوینا سیغدیرا آلما- دیغی ایمپەریالیستلك بر ایدەسی تورکستانلیلارنگ قانی-جانی حسابینە

ساویت روسیا طرفدان بەجەریلمەکدەدر. «روسیا صنایعینی آمریقا وە اینگلتەرە پاختاسی باغلیلغندان آزاد ایتو ممکن بولماسادا ، اونگ بو یوکینی ممکن قادار آزالتو کیرەك» دیگەن ستالیین-قریووشەین طلبلەری ستالین طرفدان آشیقچاسی بیلەن تحقق ایتدیریلیب ، ایمانسز تورکستانلی فیض‌الله خواجە آغزیندان اعلان ایتدیریلمەکدەدر.

بونگ روسیا ایمپەریالیزمی ، استثمارچیلغی باقیمندان بویوك بر موفقیت بولووندا هیچ بر شبهە یوقدر. بوکون چار حکومتی بولسایدی ، اودا بو یولدا خدمت ایتوچیلەرگە اوزینگ ایگ بویوك نشانینی بیرەر ایدی. ستالین‌دە اوز خدمتکارلاریگە قیزیل روسیانگ ایگ بویوك نشانی دیب کورولگەن لەنین نشانینی بیرمشدر.

دیمەك تورکستانلیلق ، خلقچیلق باقیمندان بو ایکی نشان‌دا عینی درجەدە چیرکین ، عینی درجەدە منفوردر.

بو قیزیل باترلار ایچندەن برگنە بولسادا ، روسیا ایمپەریالیزمی باقیمندان بو قادار مهم بولوب کورونگەن پاختانگ تورکستان مظلوم خلقی خوجالیغی وە زحمتکش دهقانی تورموشی باقیمندان نە دیمەك بولغا- نینی اویلاب توروچی کورونمەدی. حتی اویاتسز ایسکی سوداگر فیض‌الله خواجە اوتکەن یلی طبیعی اویغونسزلقلار یوزندەن تولدورولمای قالغان پاختا قرضینی‌دە تولەگەنلگینی سویلەگەندە ، او زمان اوز خیانتی وە ساویت روسیا حکومتینك جنایتی قوربانی بولغان گناهسز تورکستان دهقانلاری حقندا چورق‌دا ایتمەدی. موسقوانگ قیزیل جلادلاری وە ملی غرور ، انصاف دیگەن انسانی وصفلەردەن محروم فیض‌الله خواجەلەر زورلاب یوکلەتیلگەن بر نیچە میگ تون پاختا قرضی اونوتولماغان بر چاغدا حقسز توکولگەن مظلوملار قانی اونوتولار دیب اویلاسالار کوب یاگیلادرلار.

تورکستاندا قیزیل روسیا مستملکە سیاستینگ نیگیزینی تشکیل ایتکەن پاختانگ تورکستان دهقان خلقی باقیمندان نە دیمەك بولغانینی قیزیل قرەمل وە لەنین نشانینە مست بولغان یرلی آگەنتلەر ایسلەمەدیلەر ،

ایسله‌مه‌ك ایسته‌مه‌دیله‌رسه‌ده یاقیندا بولوب اوتکه‌ن خوقند محاکمه‌سی
اونی سویله‌ب قویدی.

او محاکمه ماته‌ریاللارینی دقتله تعقیب ایتکه‌ن کشی آچیق کوره‌در،
که بو گیزلی تشکیلات بوتون فعالیتنی قیشلاقلاردا اوتکه‌زه‌در. تشکیلاتغا
کیرگه‌ن «مرید»له‌رنک همان-همان بوتونسی قیشلاقلی دهقان، قولخوز-
چی اهالیدر. هه‌رچند ساویت مطبوعاتی بونی تشکیلاتچیلارنک قیشلاقدا-
غی «صنفی نادانلقدان» فائده‌له‌نمه‌کچی بولغانلقلاری ایله ایضاح ایتشکه
اورونسادا حقیقت باشقاچاراقدر. اولا بو گیزلی تشکیلاتنک فعالیتی او-
چون انتخاب ایتدیکی دائره‌له‌ر، ساویت پلان سیاستنده پاختا دائره‌سی
دیب کورسه‌تیلگه‌ن یرله‌ردر... گیزلی تشکیلات اعضالاری ایچنده قومسو-
موللار، فرقه، شورا مؤسسه‌له‌رنده نفوذلو اورون توتقان کشیله‌رده
کوروندی...

بو محاکمه‌ده عیبلیله‌ر قاتارندا اوتورغان قولداش اسملی بر قیشلاقی
محکمه رئیسی طرفدان نیچین بوندای کیزلی، ساویت دوشمانی تشکیلاتغا
کیرگه‌نلگی حقندا بیریلگه‌ن بر سؤالغا جواباً ساویت حکومتینک قیشلاق
خلقینی پاختا ایکوگه مجبور ایتکه‌نینی (بر داها یوقاریداغی دوق مسئله-
سینه نظر دقتگزنی جلب ایته‌ی.) بو یوزده‌ن قیشلاق خلقینک ایسکیده
ماللارینا ییدیردیکی کونجه‌ره‌نی ییب یاشاشغا مجبور بولغانینی سویله‌ب بو
آغیرلقدان قورتولا بیلو امیدیله تشکیلاتغا کیرگه‌نینی آگلاتدی.

مه‌نه بو ساویت روسیانک پاختا سیاستی، دوقلار، جزالاندیرولار
ایله تولدورولغان پلان موفقیتینک تورکستان دهقانی تورموشینا قیلغان
تأثیری حقندا بر دهقاننک ساویت محکمه‌سنده بیرگه‌ن حکمی.

ایمدی تورکستان زحمتکش دهقانی مقدراتینی، تورکستان خلقی
ملی منافعینی‌گنه توشونگه‌ن، اونی هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن یوکسه‌ك توتقان بر
تورکستان ملتچیسی اکمل، فیض‌الله، عبدالله، قایغیسز، اورازلارنک
موسقوادان آلیب قایتدیقلاری، اویالمای قانسز یوره‌کله‌ری اوستنده
تاشیدیقلاری قیزیل روس ایمپه‌ریالیزمی نشانینی ساتیلق وجدانلارینا باسید-

غان ابدی بر تامغا دیب آتاسا، تورکستانلیلق نامینا نفرتینی بیلدیرسه حقسز-
لقمی ایتکه‌ن بولادر؟!

طاهر

*

1917نچی ییل خاطره پارچالاری

1917نچی ییلغی روسیا انقلابی اوستنده‌ن اون توقوز ییل کیچدی.
بو انقلابنی قاندای سه‌وینب، حاولیقب قارشی آلغانیمز ایمدیگه‌چه هه‌مه-
مزنک ایسیمزده توراددر. کوب تورکستانلیلار، آینقسا قارتلار، 1917نچی
ییلی انقلابینی روسیا بیله‌ن تورکستان آراسندا کیچیلمه‌س زاوور آچقان
1916نچی ییلغی تورکستان قوزغالانینک منطقی نتیجه‌سی دیب قبول
ایتکه‌نله‌ر ایدی. یازیق، که بزنک بو قوانچیمز کوب اوزون چیکمه‌دی.
انقلاب بزنک امیدله‌ریمزنی ییقدی، اینانچیمزنی بتیردی؛ آلدانغانلیغیمزنی
آچیق کورسه‌تدی.... کینگ یورتمز قوربان بولغان اوز بالالارینک قانی
بیله‌ن سولانب، اونلارنک ته‌نی بیله‌ن قاپلاندی. میگله‌رچه تورکستان
ییگیتله‌ری یه‌گی بر ماسقا تاقیلب چیقان ایسکی موستولیله‌رگه قارشی
کوره‌شیب أولدیله‌ر. میگله‌رچه یاش تورکستان قهرمانلاری ساویت روسیا
زندانلارندا، سورگونله‌رنده چوروه‌کده‌له‌ر. اون میگله‌ر، حتی یوز
میگله‌رچه تورکستانلیلار انسان‌کبی یاشایا بیلمه‌ك امکانی قیدیریب یورت-
لارینی تاشلاب چیقیشقا مجبور بولدیلار. بو صورتله سه‌وینچ، امیدله‌رله
قارشی آلدیغمز انقلاب عمومی ملی فاجعه‌مز شکلینی آلدی.

طبیعی بونلار انقلابنك هه‌ر کشینك ذهننده قالدیردیغی سیلنمه‌س،
اونوتولماس ایزله‌ریدر... انقلاب حادثه‌له‌رینک کوب نقطه‌لاری خاطره-
له‌ریمزده‌ن یوقالیب باراددر. بزنک انقلاب باشلاندیغی وقت قالای ایشله-
دیکله‌ریمز وه قاندای یوللار بیله‌ن اوز یورت وه خلقمزغا تصور ایته
بیلدیگمز منفعتله‌رنی تأمین ایتشکه اوروندوقلاریمزدا دوشمان طرفدان
یاراتیلغان قانلی صحنه آرقاسندا قالیب اونوتولوب کیتمه‌کده‌در.

بز او زمان 1917نچی ییلی انقلابینك بزگه ملی دولت قورولوشمز

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

امکانینی بیرەجەگینی امید ایتکەن وە شوگا اینانغان ایدیك. بز بو امید وە اینانچمزدا آلدانغان بولوب چیقدیق. بوندان طبیعی بزنگ 1917نچی یلی انقلابینە قاتناشیمز مسئلەسینی بوتونلەی اونوتوب یوباریشمز کیرەکلگی چیقمایدر. بالعکس بز بو ماضینی اوبیەکتیف-بیطرف بر شکلدە اورتاغا قویوب، اونی خاطرەلەریمزدە یاخشیلاب ساقلاشغا اورونمالیمز. چونکە بو صورتلەگنە بز ایسکیدە کیچیرگەن یاگلیشلقلاریمزنی ایسلەب کیلەجەکدەدە شوندای خطالارغا کیرودەن ساقلانا آلاجاقمز.

مەن بو وە بوندان سوڭ کیلەجەك یازیلاردا تورکستاننگ انقلاب دوری حقندا یازیب اوتمەکچیمەن. بو یازیلاریمدا شخصلار حرکتندەن زیادە وقعەلار اوستندە تورماقچی بولامەن. بونگلە مەن یاش تورکستانلیلارنی ملی یاشایشمزدا کوبگنە مهم اورنی بولغان یاقین کیچمشمزلە تانیشترغان بولوویمنی امید ایتەمەن.

*

1917نچی انقلابی باشلانغان چاغدا مەن پەتەرسبورغدا ایدم. او زمان مەن روسیا دولت دوماسنداغی مسلمان فراقسیونی یانداغی بیورودا تورکستان ممثلی ایدم. تورکستان حقندا ماتەریاللار توپلار وە دولت دوماسنداغی مسلمان مبعوثلارغا تورکستان حقندا سوز بولغاندا کیرەکلی ماتەریاللارنی حاضرلاب بیریب تورار ایدم. انقلاب باشلانار آلدنداغی سوڭ ایشمدە مبعوثلارغا دوما منبرندەن سویلەمەك اوچون 1916نچی یلی عموم تورکستان کوتەریلیشی حقندا ماتەریال حاضرلاب، بالخاصە مسلمان فراقسیونی نامندان سویلەیەجەك مبعوث محمد یوسف جعفرنگ نطقینی یازیب بیریش ایدی.

1916نچی یلی نویابرندا پەتەرسبورغ وە موسقوادا انقلاب چیقا-جاغینا اینانماغان کیمسە قالماغان ایدی. سوغوش جبهەسندە موفقیتسز-لکلەر بربرینی تعقیب ایتدی. عسکری قاچاقلقلاردا قورقولو بر شکل آلدی. چار حکومتی مملکتدە تینچلق ساقلاشداغی عجزینی یاشیرادا آلمادی. ایشچی دائرەلەری آچیقچاسینا انقلابی چیقیشقا حاضرلاندیلار.

دولت دوماسنداغی ارتجاعچیلاردا هیجانغا توشدیلەر. چار اوزینگ ایگ صداقتلی کشیلەرینگ مصلحتینیدە تیگللەمەدی. «سرای آغداریلیشی» حقندا شیپیرلاشمالار چیقدی. چارنی قاماب حتی أولدوروب، اینیسی میخائیلنی چار کوتەرو توشونچەسندەن بحث ایتیلدی. آرزاق یتیشمەسلکی یوزندەن چیقغان آغیرلقلاردا کوندەن کون کوچەیدی. ایت، نان، شەکەر، نەفت تاپیلمادی. بوتون دوکانلار قارشیسندا توزولگەن سیرالار اوزاندیقچا اوزانیب باردی. حکومتنگ آلماشینووی وە افکار عامەنگ اعتمادینا تایانغان حکومت توزولووی طلب ایتیلدی. چار 2نچی نیقولای ایسە خاتینینگ تأثیری آستندا آگلاشما یولینی قطعی صورتدە رد ایتدی. نهایت 1917نچی یلی فیورال سوگندا (ایسکی حسابلە) پەتەرسبورغدا قاریشیقلق باشلاندی. ایشچیلەر کوچەلەرگە توکولدیلەر. حکومت ایسە بونلارغا قارشی قوراللی کوچ یوباردی. کوچەلەردە کو-رەش باشلاندی، قان توکولدی. عسکرلەر، دستە دستە ایشچیلەر، قوز-غالانچی خلق طرفینا کیچدیلەر. ایکی-اوچ کون ایچندە پەتەرسبورغ تانیلماس بر حالغا کیردی. او حقیقی مفهومدە سوغوش میدانی توسینی آلدی. حکومت بو عصیان حرکتینی باستروداندا عاجز قالدی. دولت دوماسی رئیسی رودزیانقونگ آگلاشما یولینی توتو یولنداغی چارغا یالوارولاریدا بوش قالدی. دولت دوماسینگ اصرارلی طلبنە جواباً چار (26. 2. 1917) دومانی تارقاتو فرماننی چیقاردی. اصلندە اطاعتکار، ارتجاعچی بولغان 4نچی دوما چار فرمانینی تیگللەمەدی وە ایرتەسی کونی (27 فیورالدا) «دولت وە جماعت امنیتینی ساقلاو وظیفەسینی کورەجەك موقت قومیتە» بیلگیلەدی. عینی زماندا ایشچی وە سالدات شورالاری توزولدی. چار انقلابنی باستریش اوچون بر داها ایمتلیب کوردی. فقط وقت کیچیب قالغان ایدی. چار اوچون اینیسی میخائیل فائدەسینە تختندەن واز کیچودەن باشقا یول قالمادی. فقط کوبگنە اوسوب، کوچەیب قالغان انقلاب استقامتینی کورگەن میخائیل رومانوفدا حقندان واز کیچدی. مەنە بو صورتلە موقت حکومت توزولگەن بولدی.

کنیاز لووف ریاستی آستنداغی موقت حکومتده میلوکوف تیشقی ایشلەر ، یاقیندا پاریسدە أولگەن غوچکوف سوغوش ایشلەری وە انقلابچی فرقەلارنڭ ممثلی کەرەنسکی عدلیە ناظری اورنینی آلدیلار...

انقلاب حق قازانغان بولدی.

چار تختندەن واز کیچکەن کونی مەن مینسکیدەن ، علی خان بوکەیخاندان او طرفغا چاقرغان بر تیلگرام آلدم. تیلگرامدا عموم روسیا «زیمستوو برلیگی»ندە جبهەگە یوباریلغان تورکستانلی ایشچیلەرنی تمثیل ایتمەکدە بولغان علی خاننڭ بزنڭ ایشلەر بیلەن تورکستان دالالارینا کیتەجەکی ، مەنڭدە اونڭ اورنیغا سایلانغانم یازیلماقدا ایدی. فقط جبهە بیلەن پەتەرسبورغ آراسنداغی مناسبات کیسیلیب قالغانیدان مەن پەتەرسبورغدان چیقالمای قالدم.

بو یردە قامالیب اوتوراجاق وقتاندا فائدەلەنیش کیرەك ایدی. یەڭی حکومت یەڭی سیاسی خط حرکت چیزماقدا ، تورکستان أدارەسی أوچوندە یەڭی ستاتوت-قانون ترتیبی حاضرلاماقدا ایدی. هەر کون حکومت کشیلەرندەن ، انقلاب باشلوقلارندان هەلە بری ، هەلە ایکنچیسی بیلەن کوروشوش کیرەك ایدی. شو کونلەردە سانسز کاغدلار یازیلدی. سانسز پروژەلەر توزولدی. بزدە اوزیمزنڭ کوچسزلیگیمز ، کیڭ کتلەمزنك بیتەرلك درجەدە تشکیل ایتیلمەگەنلگی اویی ، اونڭچوندە تیلەگیمزنی اوز کوچیمزگەگنە تایانب ئەلدە ایتە آلاباسلیغمز قورقوسی بار ایدی. مەنە شو کوروشدەن چیقاریب ، روس انقلابچی دەموقراتیسی باشلوقلارینك یاردەمندەن فائدەلەنیش مجبوریتی سیزدیك.

بو صورتلە کونلەر ، هافتالار کیچدی. مارتنڭ سوڭ کونلەرندە تاشکنددەن بر تیلگرام کیلدی. بو تیلگرامدا مەنم تیزلکدە تورکستانغا قایتووم وە اورەنبورغدا توختاب ، او یردە توپلاناجاق عموم قازاق قونغرەسندە تورکستاننی تمثیل ایتووم بیلدیریلمەکدە ایدی.

1917نچی یلی 1-14نچی آپریلدە پەتەرسبورغدان اورەنبورغغا قارای یولغا توشدم.

تورکستاندا خرستیانلق پروپاغانداسی

بو سرلوحە کوب کشیلەرگە قزیق ایشیتیلسە کیرەك. فقط ، توبەندە کیلتریلگەن مثالدان کورولەجەگی وجهلە ، حقیقی حال شوندایدر. ساویت حکومتی ییللاردانبەری اسلام دینیگە قارشی یورگوزوب کیلدیکی مجادلەسینڭ حقیقی یوزینی آرتق بوتون چیپلاقلغیلە اورتاغا چیقاردی. ایمدیگەچە اسلام دینی وە تورك-اسلام عادتیگە قارشی اوزون-اوزون مقالەلەر نشر ایتب ، خلق نظرندا مسلمانلقنی یامانلاب ، تورك-اسلام عرف و عادتینی سوڭ درجە قوپال سوزلەر بیلەن تحقیر ایتب کیلگەن تورکستان ساویت نشریاتی آرتق خرستیانلق عرف وعادتینی ماقتایتورغان یازولار تاراتماقدادر.

تورکستاندا نسبتاً کوب تارالاتورغان مرکزی غازیتالاردان «قیزیل اوزبیکستان»نڭ شو ییلغی ایلك ساندا سوڭ درجە اعتنا ایلە بیزەتیلگەن بر آرچا (چام آغاچی)نڭ بویوك بر رسمی باسیلغان. بو رسمنڭ آستیدا بیریك حرفلەرلە باسیلغان شو سوزلەرنی اوقیسز:

«انقلابدان بورونغو زماندا خرستیانلارنڭ 25نچی دەقابردە بولاتورغان Рождество (مولود عیسی) دیگەن بایرامی دوریدە بالالار اوچون آرچا بایرامی اوتکەزیلەر ایدی. بو عادت بوتون یر یوزیگە تارقالغان.

آرچا بایرامی قویوداغیچا اوتکەزیلەر ایدی: اوی ایچیدە ، مکتب زالیدە وە باشقا بنالاردا کەتتە یا کیچیك آرچا آغاچینی بوتاقلاری وە یاپراقلاری بیلەن برگە کیلتریب قویار ایدیلەر. آرچا بولماسا شوڭا اوخشاغان باشقا قیشدا یاپراغی قورومایتورغان آغاچلارنی کیسیب آلیب کیلیب قویار ایدیلەر. بو آغاچنڭ بوتاقلاریغا هەر خیل یالتراق زینتلەر ، اویونچاقلار ، هەر رنڭ شعملار یاکە الیکتریك چراقلاری ایلینەر ایدی. کیچقورون بو چراقلار یاقیلار وە شوندان کیین آرچا جودە گوزەل بر منظرە شکلینی آلار ایدی. بالالار آرچا تیورەگیدە ئەیلەنیب آشولا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

آیتار ، اویونغا توشەر ایدیلەر. شوندان کیین آرچاغا ایلینگەن اویونچاقلار بالالارغا تارقاتیلیب بیریلەر ایدی. آرچا بایرامی بالالار اوچون جودە یاقیملی وە حظ آلاتورغان تماشا بولور ایدی...»

مقالەدە آلمانیا وە روماداغی آرچا بایراملاری تاریخندەن بحث ایتلگەندەن سوڭ شوندای دوام ایتلەدر: «انقلابدان بورونغو روسیادا آرچا بایرامی بورژوآنڭ امتیازی ایدی. چونکە بوگا کەتتە خراجت طلب قیلینار ایدی. پرولەتار بالالاری ایسە فقط یالتراب تورغان آرچاغا تیرەزە‌دەن گنە قاراب قالار ایدیلەر.

حاضردە بزدە بالالارنڭ احوالی بوتونلەی اوزگەردی. اولارغا غمخورلق قیلینادی... ایندی بزنڭ بالالاریمز سوسیالیزم مملکتینڭ بختلی غراژدانلاری (وطنداشلاری). شونگچون ساویت بالالاریغا مخصوص آرچا بایرامی اوتکەزیلیشیگە هیچ قاندای اعتراض بولوشی ممکن ایمەس. آرچا بایرامیغا بورژوآ عادتی دیب قاراش — بو بایرامنی توشونمەسلك وە بوزوب کورسەتیشدر.

اورتاق پوستیشەف(*) یاقیندا «پراودا» غازیتاسیدا بالالارغا یەگی یلدا آرچا بایرامی اوتکەزیش توغروسیدا مقالە باسیب چیقاردی.

آرچا بایرامی — دینی وە بورژوآ خرافاتی ایمەس، بلکە بالالارنی کوب خرسند قیلاتورغان ساغلام اویون-تماشادر. آرچا بایرامینی قولخوز، ساوخوز، مکتبلەر، بالالار اویلاری وە پیونەر سرایلاریدا قیلیش کیرەك.

قومسومول، پیونەر تشکیلاتلاری وە پەداگوگلار (تربیەچیلەر) آرچا بایرامینی ساویت تورموشیغا کیرگیزیش توغروسیدا کیڭ توشوندوروش ایشلەرینی آلیب باریشلاری لازم».

تورکستاندا مکتب کورگەن یاشلارنڭ کوپی خرستیانلارنڭ آرچا بایرامینی ایلك تاپقیر „Русская Христоматія“ نام روس تیلی اوقو کتابندان ایشیتکەن بولسالار کیرەك. تورك-تاتار بالالاریغا روس تیلینی

(*) موسقوا طرفندان تعیین ایتیلگەن اوقراینا قومونیست فرقەسی مرکز قومیتەسی باش کاتبی‌در.

اورگەتو اوچون اورتودوقسی میسیونەرلەرینڭدە قاتناشیغی ایلە ترتیب ایتلگەن مذکور اوقو کتابندادا آرچا بایرامی (Рождественская ёлка) بوکونگی «قیزیل اوزبیکستان» بیتلەرندە بولغانیدەك، تشویق ایتوچی بر اسلوبدە تصویر ایتلمەگەندر. حتی خرستیان بایراملاری مشهور تورك-اسلام دوشمانی میسیونەر آستروئوموفنڭ أدارە ایتدیکی «تورکستان ولایتی غزیتی»ندەدە هیچ بر وقت ایمدیگی ساویت نشریاتندا بولغانیدەك تشویق ایتلمەگەندر. او زمان بوندای خرستیانلق عرف وعادتینی تشویق اوچون بالخاصە تورکستاندا زمین یوق ایدی. فقط بولشەویکلەر وضعیتکە حاکم بولغاچ تورکستانداغی بوتون میسیونەرلەرنی «تیل بیلەرمەنلەری» صفتیلە نشریات ایشلەرینە تارتیب، مول-مول آیلق بیریب، اولارنی بو ساحەدا چالیشتردیلار. ساویت حاکمیتینە وە اونڭ تعلیماتینە تایاناراق تورکستان تورکلەری آراسندا تورلو «ملی تیللەر» یاراتقان بو میسیونەرلەر عینی زماندا بولشەویکلەرنڭ «دین خلقلار اوچون افیوندر» دیگەن شعارندان فائدە‌لەنیب، اسلام دینیگە قارشی شدتلی مجادلە آچیب، نهایت بوکونکی خرستیانلق پروپاغانداسی اوچون زمین حاضرلادیلار. اسلام روحانیلاری توتولوب قامالدیلار، سورگون ایتلدیلەر، قینالیب أولدورولدیلەر. تاریخی بویوك مسجدلەریمز، اولوغ جامعلاریمزنڭ کوپی بوزولدی؛ بعضیلاری قلوبلارغا ئەیلەنتریلدی. او جملەدەن سمرقنددەکی مشهور اولوغبیك مدرسەسی «دین گە قارشی موزە» گە ئەیلەنتریلدی. تورکستانداغی خرستیان معبدلەری ایسە بوندای عاقبتکە اوچرامادی. یالغز بر-ایکی کلیسا، بعضیلارنڭ کوزلەریگە پردە سالو مقامندە کتبخانە وە یا قرائتخانەگە ئەیلەنتریلدی‌دە باشقالاریغا قول تاقیزیلمادی.

تورکستانداغی روسلار ایمدیگەچە اوز دینی مراسملەرینی، اوز ایستەگەنلەریچە، هیچ بر تورلو ممانعتسز اجرا ایتە بیلمەکدەلەر. تورك-اسلاملار ایسە بو ساحەدادا ساویت حکومتینك شدتلی تضیقینا معروضدرلار. تورك-اسلام مأمورلەر، ایشچیلەر اوز دینی بایرام کونلەرندە بیرولارغا باروغا، ایشخانەلەردە ایشلەشکە مجبور ایتلەدرلەر. بو مجبوریتنی بر آز

اهمال ايتوگه اورونوچيلار جزالانتريليب ، دولتی ايشدەن بوشاتيلادرلار. بو حقدا ساويت مطبوعاتندا كوب گنه معلومات باردر.

رمضان وە قربان بايراملارينك بوتون تورك-اسلام دنياسی اوچون قاندای مهم وە سيوينچلی بايراملار ايكەنلگی بارچاغا معلومدر. بو بايراملاردا بوتون عائله افرادی بالخاصه بالالار گوزەل كيينتريلير ، تورلو ساوغالار بيلەن سيوينتريلير ، بوتون خلق قوانيردی. حقيقتده تورك-اسلاملارنگ رمضان وە قربان بايراملاری خرستيانلارنگ آرچا بايرامينا هەر جهتدەن تفوق ايتەر. حالبوكه بو خلق بايرامی بولشەويك روس اسارتنده قالغان تورك-اسلاملار آراسندا بوروننو طنطنەسينی بوتونلەی يوقاتيب قويغان. ساويت حكومتينگ تورك خلقينی سوڭ درجه ايزيب ، اقتصادی بحرانغا سوروكلەگەنيدەن حاصل بولغان بوكونكی وضعيتده حاضرغی بوغونك بويوك بر قسمی اوز ملی-دينی بايراملاريمزنك طنطنەسينی ياشاماق وە كورمەكدەن محرومدر. مەنه شو وضعيت توركستاندا خرستيانلق عرف وعادتينی پروپاغاندا اوچون زمين حاضرلاغاندەك تأثير بيرەدر. معلوم اولدينی اوزره ، خرستيان ميسيونەرلەری يالغز يوقسول طبقەنگ ياش ، آچ ، يالانغاچ بالالارينی عائله قوچاغندان آليب ، ميسيونەر اويلارينغا توپلاب ، اولارغا كييم ، ايچيم بيريب ، بو صورتله اولارنی اسلام جامعەسندان آيروغا تريشارلار ايدی. ساويتلەرده همن-همن عينی بولنی تعقيب ايته باشلاديلار. اولار اقتصاداً سوڭ درجه آغير بحران ايچنده ياشاماقدا بولغان وە اوز بايراملارينی تيلەگەنيچه بايراملاو امكانندان محروم قالغان توركستان خلقينك ياش بالالارينی بيزەتيلگەن وە اطرافی تورلو اويونچاقلار ، شيرينلكلەر بيلەن تولغان آرچا تيوەرەگيگه ترپلاب ، اولارغا تورلو تارتيقلار بيريب ، بو صورتله اولارنی خرستيان عرف وعادتيگه ايسينديرماقچی وە اولارنی اسلام جامعەسندان اوزاقلاشترماقچی بولادرلار. تاشكندده اوتكەزيلگەن خرستيان آرچا بايرامی حقندا بر ساويت غازيتاسی شو خبرنی بيرەدر:

«برنچی غينوارده پيونەرلەر سرايدا كيچيك صنفلارنگ اڭ ياخشی

اوقوچی وە پيونەرلەری اوچون آرچا بايرامی ياسالدی. تورلو رنگلی اليكتريك چراقلار ، جودە كوب اويونچاق ، يالتراق شار ، قوغورچاق ، قونفەتلەر بيلەن بيزەتيلگەن آرچا اطرافيغا بالالار ييغيلديلار. آرچا بايرامی اينتەرناسيونال بالالار بايراميغا ئەيلەندی. اوزبيك ، روس ، تاتار ، ختای ، ئەرمەنی ، قازاق ، يهودی بالالاری خرسندچيلك بيلەن آرچا اطرافيدا ئەيلەنيب اويناشديلار. بالالار آشولا ، ديقلاماتسيا ، حكايەلەر ئەيتيب ، تانس قيليب حيران قالديرديلار... بايرام كيچ ساعت 10دە تمام بولوب ، بالالارغا شيرينلكلەر سالنغان كيچكنە خالتاچا وە مخصوص تارتيقلار بيريلدی» ديلگەندەن سوڭ آرچا بايرامينگ تاشكند مكتبلەرندەن بعضيلارندا قاندای اوتكەزيلگەنلگی بيلديريليب «آرچا بايرامی ير ايشلەری خلق قوميسارلغندا ، 4نچی بالالار باغچاسيدا وە باشقا جايلاردا بولدی. تاشكنددەكی برنچی آرچا بايراملاری كەتتە موفقيت بيلەن اوتدی. پيونەرلەر سرايداغی آرچا بايرامی كينوغا آلندی» ديیلەدر.

(«قيزيل اوزبيكستان» 5. 1. 36).

ساويت حكومتی نيچين اسلام مدنيتی مركزی بولغان توركستاندا اسلام دوشمانلغی وە خرستيانلق پروپاغانداسی ياسايدر؟ بو سوراقنگ جوابی قيسقاچا شوندان عبارتدر: ساويت حكومتی توركستاننی قبيله جمهوريتلەريگە بولوب توركستاننگ ملی برلگينی بوزاجاغينی وە تورك اوروغلارينی بربرلەريگە قارشی قوياجاغينی اويلادی. دوشمانينگ هەر بر تدبيريگە قارشی مقاومت چارەسی كوروگە اوستالاشغان توركستان خلقی موسقوانك بو عنعنەوی پارچالاو سياستينگ ايچ يوزينی كورەبيليب ، اوڭا كورە خط حركت آلدی. توركستان منورلەری ساويت حكومتينك «تيل سياستی»نی تورك لهجەلەرينی بالفعل تيكشيرو وە كيڭ معنادا تورك فولكلورينی تدقيق ايتو مفهومندە فائدەلەنوگە تريشماقدالار. اولار محلی شيوەجيلكنك موقتی بر آقيم بولغانينی وە هەر بر تورك شيوەسينگ اوز باشيچا بر تيل بولوب يوكسەليش امكانی بولماغانينی آلغا سورەديلەر ؛ حتی اولار بعضی ئەيلەنمە يوللار بيلەن بوتون توركلەر اوچون اورتاق يالپی

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap:com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

يازو تيلينىڭ هەر شيوەنى آيرى آيرى تيكشير گەندەن سوڭغنا ياراتيلا آلاجاغينى ايما ايتب اوتديلەر، كە زمان وە تجربە بو ادعانىڭ توغرولغينى كورسەتمەيدرمى؟ اونگچون ساويت حكومتى اوزينىڭ توركستاندا تطبيق ايتديكى «تيل سياستى»ندەن بويوك بر نتيجە كوتە آلمايتورغانينى سيزگەنگە وە باشقا بر چارەگە قول اوزاتو كيرەكلگينى توشونوب، توركستانى پارچالاماق اوچون خرستيانلق پروپاغانداسى ياساونى ترجيح ايتكەنگە اوخشايدر. بوتون توركستانليلار ساويت حكومتينىڭ بو يەڭگى خط حركتينى توركستاننىڭ كيلەجەگينە بويوك بر ضربە حاضرلاو اورندا كورمەلى وە اوڭا كورە نتيجە چيقارماليدرلار.

شونىدا قيد ايتب اوتو كيرەك، كە ساويت حكومتينىڭ دين عليهدارلغى پردەسى آرقاسينا ياشيرينيب، حقيقتدە اورتودوقسچيلك قيلماقدا ايكەنلگينە توركستاننك ساويت تربيەسندەگى ياش بالالارى آراسندادا اينانوچيلار آز ايمەس ايدى. بولتور اوقتوبر آيندا، خوقنددە ياشيرين ملى اويوشماغا منسوب قومسوموللاردان محىالدين ناملى بريسينىڭ سوراق چاغى «مەن بو دنيا اوچون قومسومول، فقط آخرت اوچون مريد» ديگەنلگى خاطريمزدادر. توركستان قومسوموللارينىڭ كوپيسندە مشاهدە ايتلگەن بونداى ذهنيت ساويت حكومتى سياستينىڭ پردە آرقاسندا بولونديغى دورگە عائددر. حالبوكە آرتيق پردە يرتيلمش وە ساويت حكومتينك خرستيانلق سيماسىدە آچيقچا ميدانغا چيقمشدر. اونگچون توركستانداغى عكس تأثيردە شو نسبتدە آچيق وە آيدين ميدانغا چيقاجاقدر.

عبدالوهاب

*

«ايشتانسنىك چوپدەن هەديگى بار»

بوكونكى قازاغستاننىڭ ايڭ آتاقلى ساويت يازيچيلارندان برى سانالغان موقان اوغلى ثابت «تيمير تاش» آتلى بويوك بر رومان يازغان. عادت بويونچا بو اثردە قازاغستان ساويت يازيچيلارى اويوشماسندا تنقيد

ايتيلدى. («سوسيالدى قازاغستان» 35 .12 .22). تنقيدچيلارنىڭ سويلەديكلەرى مقدمە قومپليمەنتلەرى (ماقتاولارى)، گوزەل صنعت وە تيل جهتندەن سويلەديكلەرى طبيعى بو يەردە بزنى علاقەدار ايتمەيدر. فقط مؤلفنىڭ «سياسى خطالارى» ديب كورسەتيلگەن نقطەلاردان بر نيچەسينى نقل ايتب اوتمەكچى بولامز.

تنقيدچيلاردان برى اثردە صنفى دوشمانلارنىڭ سالماغى آرتيب كيتكەنينى وە (گەدەى) «زحمتكش ياغى» اوسال بولوب چيققانينى ايڭ بويوك خطا ديب كورسەتەدر. بر باشقاسىدا اثردە بولشەويك فرقەسينا توشكەن رولنىڭ سونوك چيققانينى، فرقەنى تمثيل ايتب، اونىڭ روليني كورسەتەجەك رايون قوميتەسى كاتبىنىڭ مخصوص شكلدە اوسال بولوب چيققانينى آڭلاتادر.

اوچنچى بريسىدە اثرنىڭ باش شخصيتى «تيمير تاش»نىڭ انقلاب باشندا قيزيل غوارديالار صفندا كورەشيب يوروب، 1920نچى يلى ايلينە قايتقاندان سوڭ تينچ گنە ياتب آلغانينى، اونىڭ بردەن برە 1927نچى يلى يير اصلاحاتى مناسبتيلە بر داها ميدانغا چيقيب قالووينى نا توغرو تاپادر. تنقيدچيلارغا كورە، بوندان 1927نچى يلغا قادار قازاق آوولندا بولشەويكلك بولماغانلغى قاراشى چيقار ايمش. حتى بريسى اثرنىڭ 1927نچى يلى حادثاتى بيلەن باشلانشينى ايڭ بويوك سياسى خطا ديب كورسەتەدر. چونكە بونگلە قازاق آوولندا 1927نچى يلغا چاقلى كيگەش (ساويت) حكومتى تأثيرى بولماغانلغى آڭلاشيلادر.

تنقيدچيلار ياراتيلغان تيپلەرنىڭ بولشەويزمنىڭ طلب ايتديگى حقيقتغا اويماغانلغينى كورسەتديلەر. ايچلەرندە حتى باش شخصيت «تيمير تاش» نىڭدا حياتى بر تيپ بولماغانلغينى كورسەتوچيلەر بولدى. بو تنقيدلاردان آليناتورغان تأثير اثرنىڭ ساويت حكومتى قاراشينا تماميلە اويغون وە بوتونلەى اونىڭ غايەسينە خدمت ايتەجەك بر شكلدە بولماغانلغيدر.

بو ساويت يازيچيسينىڭ بولونديغى آغير وضعيتنىڭ قايدان كيليب چيقماقدا بولغانينى آچيب بيروچى بر حادثەنى تاشكنددە چيقاتورغان

ساویت حکومتینگ تورکستانداغی ایگ معتبر نشریاتی «پراودا ووستوکا»نگ برنچی فیورال سانندا اوچراتماقدامز.

روسچا ترجمەسینی آشاغیدا عیناً کوچوردیگمز، بوتون خوارزمدە یاییلغانلغی سویلەنگەن بر شرقیدا(*) نا معلوم شاعر اوزینە کوب مقداردا ثروت بیرمەسی اوچون تاگریسینا یالوارادر. بو ثروتنگ بوتون دنیااوستندە حاکمیتینی تأمین ایتب، بوتون دوشمانلارینی کول قیلیب کوککە ساوورماسی اوچون ییتەر بولووینی تیلەیدر. بو وە بوگا اوخشاش پارچالارنی خلق آشولاچیلاری قیشلاقدان قیشلاققا باریب جیرلاب یورارلار ایکەن. مەنە شو آشولادان ساویت دوشمانلیغی چیقارغان ساویت غازیتاسی شاعر وە آشولاچیلارغا آتشلەر پوسکوروب بونداى ساویت دوشمانیحرکتلەرگە یول بیریب اوتوروچی مأمورلارنی تهدید ایتەدر.

ساویت غازیتاسی بو قاداری بیلەن گنەدە قالمایدر. پرتو، صفا مغانی کبی ساویت آشولاچیلاری، قوربان آتا، دیوانی کبی ساویت شاعرلارینك بوکونکی شرائطغا اویغون، کیچمیشنی یامانلاب، سوکوب، بوکونکی دورنی ماقتاب یازدیقلاری اثرلەری وە یاراتقان آشولالارینگ خلق آراسینا یاییلماغانی، قولخوزچی جماعت ایچندە رغبت کورمەگەنی حالدا بونداى دینی، ملی روحداغی وە ساویت دوشمانی شرقیلارنگ آغیزدان آغیزغا کوچوب، هەر طرفغا یاییلیب کیتولەری ساویت محررینگ فغانینی کوکلەرگە چیقارماقدادر.

وضعیت، خلقداغی احوال روحیە حقندا بر تصور ایدینە بیلمەك اوچون ساویت غازیتاسینگ بو تثبیتی اوزیدە آرتیغی بیلەن ییتەرلك بولسادا مسئلەنی بر آزدا آیدینلاتماق اوچون یوقاریدا مضمونینی نقل ایتدیگمز پارچانی برآزدا یاقیندان کوزدەن کیچیرمەکچی بولامز.

یوقاریدادا کوردیگمز کبی شاعر وە یا شرقیچی اللهدەن ثروت

(*) О сжалься над рабом своим, Аллах!
Даруй мне счастье — стать банкиром,
Чтоб мог владеть я целым миром
И всех врагов своих развеять в прах!...

وە کرچ سورایدر. هەمدە بو ثروت بیلەن دنیا اوستندە حاکمیت قورماقچی وە دوشمانلارینی کول قیلیب ساوورماقچی بولادر. بو مضموندە نە ملتچیلك وە نەدە ساویت دوشمانلیغینی آگلاتاجاق بر سوز بار. نورمال توشونوشدە اوندان دنیا انقلابی نظریەسینی، کوککە ساوورماق ایستەدیکی دوشمانلار مسئلەسینیدە دنیا انقلابی دوشمانلاری مفهومندەدە آگلاش ممکن ایدی. فقط ساویت کشیسی بونی ایشلی آلمایدر. چونکە او ساویت روسیا حکمرانلیغینگ تورکستاندا قیزیل روس اوردوسی سونگوسینەگنە تایانب تورغانینی، تورکستان خلقینگدا بو حکومتنی یات، اوزینە دوشمان، ایگ ظالم استثمارچی بر حکمرانلق دیب کورگەنینیدە جودە یاخشی بیلەدر. اونگچوندە تورکستاندا دوشمان حقندا سویلەنگەن هەر بر سوز توغرودان توغرو ساویت حکومتینە باریب توقونادر. تورکستان خلقینگ احوال روحیەسی وە اونگ ساویت حکومتینە قارشی آلدیغی کینلی وضعیت باقیمندان بو ساویت غازیتاسینگ تثبیتی جودە توغرو. بوگا بزنگ تورکستاندا «ایشتانسزنگ چوپدەن هەدیگی بار» دیرلەر.

مەنە ایمدی قیزیل یازیچی بولوب آتی چیقیب قالغان ثابت شبهەسز ساویت حکومتی سیاستی طلبلەرینی بیلدیکی کبی تورکستان خلقی احوال روحیەسی طلبلەرینیدە بیلەدر. او عوض اوغلی مختار وە باشقالار کبی ساویت حکومتی قهرینە یولوقوب قالماقدان قاچدیغی کبی یوقاریداغی دیوانی، قوربان آتالار کبی تورکستان خلقینگ بایقوتینادا اوچراماق ایستەمەگەن. اونگچوندە اثرندە بر طرفدان ساویت سیاستینگ اوناتمادیغی عنصرلار، ایکنچی طرفدان تاریخی حقیقتلەرگە اویمایتورغان غیر طبیعیلکلەر قاریشیب کیتکەن. «ایکی کیمەنگ باشینی توتقان غرق بولور» دیرلەر.

تاشبالتا

بین‌الملل مسئلەلەر

فرانسا بیلەن ساویت حکومتی آراسندا یاسالغان قارشیلقلی حربی یاردەم معاهدەسی 36 .2 .26دە فرانسا مجلس مبعوثانی طرفندان تصدیق

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

ايتيلدى. اونگ سەنات (مجلس اعيان) طرفندان‌دا تصديق ايتيلەجەگندە شبهە يوق. بو صورتلە «ياش توركستان»نگ بو نومروسى چيقب تارقالغونچا بو معاهدە «قانونى قوتنى» آلغان بولادر.

بو معاهدە حقندا بز اول‌دە يازغان ايديك. اونگ عمومى بين‌الملل حيات، آينقسا ساويت وە بالوسيلە بزنگ يورتمز باقيمندان اهميتى بويوكدر. اونگچون بز بو مسئلە اوستندە قايتادان توختاب، اوقوچيلار نظر دقتينى اوگا تارتيب اوتمەكچى‌مز.

دنيا سوغوشندان سوگغو دوردە بين‌الملل ماهيتدەگى هيچ بر حادثە، هيچ بر معاهدە شو فرانسا-ساويت معاهدەسى قادار اعتراض، قارشيلقنى موجب بولماغان ايدى. باشندا فرانسا تيشقى ايشلەر ناظرى بارتو طرفندان آوروپانگ بويوك، اورتا وە كيچيك دولتلەرينى ايچينە آلماق اوزرە كينگ مقياسدە توشونولگەن شرقى آوروپا ميثاقى نهايت فرانسا-ساويت روسيا وە ساويت روسيا-چەخوسلوواقيا اتفاقينە آيلاندى... فرانسا-ساويت اتفاقى هەر ايكى طرفنك‌دا عينى درجەدە صلح قيديرغانليغى نيگيزى اوستنە ايمەس، هەر ايكى طرفنگ عينى صورتلە آلمانيا طرفندان هجومگە معروض قالو قورقوسى اساسينە قورولغان. فرانسانگ عموميتلە سوغوش ايستەمەگەنلىگندە شبهە ايتب بولمايدر. اما بوتون دنيا انقلابى مركز تشكيلاتى بولغان قوم‌اينتەرن بيلەن آيريلماس بر شكلدە باغلانغان وە اونگ واسطەسيلە دنيانك هەر طرفدا وطنداش سوغوشلارى، قاريشيقلقلار چيقاروغا اوروتوب ياتقان ساويت روسيانگ سوغوش ايستەمەگەنينى سويلەو سادەليكدەن‌دە آرتيغراق سياسى شارلاتانلق بولور ايدى.

بز فرانسا-ساويت اتفاقينك حربى اهميتى حقندا سويلەب اوتورماق ايستەمەيمز. بو نقطە اوستندە بيلەرمەنلەرنگ فكرى بربريگە قارشى‌در. بعضيلارى ساويت قيزيل اوردوسينى كوب كوچلو ديب كورسەتمەكچى بولادرلار. باشقالارى ايسە اونگ دواملى وە تجاوزى بر سوغوشقا يارامالسيغينى سويلەيدرلەر. آوروپاليلار اوچون معلوم بولماغان، فقط بزنگ

اوچون شبهەسز بولغان بر نقطە بار، كە اودا سوغوش چيققان تقديردە روس بولماغان اطراف أولكەلەرنگ ساويت حكومتى وە روسياغا قارشى آلاتورغان دوشمانلق وضعيتى‌در. سوڭ زمانلارداغى ساويت حكومتينگ وضعيت وە سياستندە كورولمەكدە بولغان اوزگەريشلەر، اونگ ساويتلەر اتفاقى ايشلەرندە روس خلقينگ اوستوملك رولى حقنداغى قيدلارى هەر نەرسەدەن اول اونگ ساويتلەر اتفاقى ايچندە ياشاوچى خلقلارنگ «سوسياليزم وطنى»نى مدافعەدە كورسەتە بيلەجەكلەرى تساندگە ايناچى، اميدى قالماغانلغينى كورسەتەدر. اونگچوندر، كە ساويت حكومتى باشقا خلقلار اوستندە روس خلقى اوستومليگى كبى ايسكى چارلق دورى غايەسينى تيريلتمەكچى بولادر. ساويت حكومتى سوغوش چيققان تقديردە قيزيل اوردونگ اكثريت قاطعەسينى تشكيل ايتكەن روس عنصرلارى ايچندە روس ملى پاتريئوتيزمى وە روسلارنگ باشقالاردان اوستوملكى كبى روسلارنك روحينى اوخشايتورغان شعارلار چيقارماقلە اوز وضعيتينى ساقلاب قالماقچى بولادر.

فرانسا-ساويت اتفاقى ساويت حكومتى اوچون اولدوقچا فائدەليدر. او ايچكى تحكيمات اوچون ساويت روسياغا فرانسوز ميليون، ميلياردلارينى آقيتماقلە گنە قالماسدان، ساويت روسياغا بين‌الملل سياست وە مناسباتدا كيرەكلى بولغان «سالماق» وە قيمتنى تأمين ايتب بيرەدر. بوگا قارشى بو اتفاق آوروپادا اولدوقچا كيسكين وە فجيع بر وضعيت توغدوراجاقدر. بو معاهدەنگ توغرودان توغرو اوزينە قاراتيلغان بر تهديد بولغانينى توشونوى بوتونلەى اساسسز بولماغان آلمانيانگ آلاجاغى قارشى وضعيتينى بر طرفدا قالديريب تورغاندادا بيلجيقا كبى فرانسانگ ايگ صادق دوستى ساناليب كيلگەن بر مملكتدە بو معاهدەنگ توغدوراجاغى آغيرلقلاردان قورقوب سويلى باشلاديلار. بيلجيقا مبعوثلارندان كوبگنە قسمى 1920 نچى يلى ياسالغان فرانسا-بيلجيقا سوغوش اتفاقينگ اخلال ايتيلگەنلگى مسئلەسينى قويديلار.

اینگلتەرە حکومتی دائرەسندە بو معاهدەنڭ تصدیق ایتیلووینی توغرو تاپقانلقلارینی یاشیرماسالاردا اینگلیز افکار عامەسی اوگا قاراشدا ایکیگە بولوندی. طبیعی بو حادثە ساویت روسیادا بویوك اسلاو دولتی کورمەکچی بولغان چەخوسلوواقیادا کوب سەوینچلە قارشی آلندی. چەخوسلوواقیادادا ساویت روسیاغا دوشمان کوزی بیلەن قاراوچی عنصرلاردا یوق ایمەس. بونسزدا اینگلتەرە، ساویت روسیا وە قسماً فرانسانڭ حبشستان سوغوشی مناسبتیلە آلدیقلاری وضعیتدەن عصبیلەشکەن ایتالیا فرانسا-ساویت معاهدەسینك تصدیق ایتیلوویگە قارشی عمومیتلە آوروپا مسئلەلەرینڭ وەرسایدان سوڭراغی قویولوشینی نیگیزندەن اوزگەرتیب یوباریش تهدیدینی چیقارماقدادر. خارجدەن بولغان مثلسز تضییقلارغا رغماً ساویت روسیانی تانیماسلق یولندا اصرار ایتب کیلە یاتقان یوغوسلوویا فرانسا-ساویت معاهدەسی مسئلەسندە طبیعی چیتدەن‌گنە باقب قالدی. رومانیادادا رأی برلگی کورونمەیدر. اوزینی آوروپا صلحینڭ «قهرمانی» یرینە قویوب کورسەتمەکچی بولغان رومانیا ناظری تیتولەسکو اوز مملکتینی ساویت روسیا تیشقی سیاست نفوذ دائرەسیگە سوروکلەمەکچی بولادر. فرانسا-ساویت روسیا اتفاقینڭ تصدیق ایتیلیشینی آلقیشلاو بیلەن قارشی آلنغان بر مملکت بولسا اودا تورکیەدر. ذاتاً تورکیەلی توغانلاریمز روس بولشەویکلەرینڭ خائن بیتی، قانلی پنجەلەریندەگی قارا لەکەنی کورمەیدر هەم کورمەکدە ایستەمەیدرلەر.

2 — بین‌الملل تورموشنڭ ایکنچی مهم حادثەسی 27/26 فیورال کیچەسی یاپونیاداغی بر قسم عسکری ضابطلارنڭ حکومتکە قارشی چیقیشی. یاپونیادا یاش عسکری عنصر بیلەن ایسکی سیاسیلەر آراسنداغی چیکیشمە بر نیچە ییلدان‌بەری دوام ایتب کیلەدر. یاش عسکرلەر ایسکی سیاسیلارنی یاپونیا ایمپەراتوری رولینی آوروپانڭ مشروطی قراللاری رولی درجەسینە توشورو اویی بیلەن عیبلەیدرلەر. ایسکی یاپون عادتی بویونچا ایمپەراتور حاکمیتنڭ توب منبعیدر. او هەر تورلو مشروطیتدەن

اوستون تورادر. ایمپەراتور رولینی آوروپا مشروطی قراللاری درجەسینە توشورو اورونوشلاری عسکری دائرەلەردە هیجانغا سبب بولادر. بو ملاحظەلار بارا-بارا، آینقسا آسیا قطعەسندا یاپونیا نفوذینی کوچەیتو مسئلەسی قویولغاندان سوڭ، آچیق کورەش شکلینی آلدی. یاش یاپون ضابطلاری یاپون دیپلوماتلارینڭ سیکین حرکتلەرندەن، بالخاصە بر قانچا آچیق کوچ اولچەشمەسی آرقالیغنا ییشیلەتورغان مهم قارشیلقلاری تورغاندا بولشەویك روسیاکبی بر دوشمان بیلەن‌دە یوز طرفلی دیپلوماتیك مذاکرەلەر بیلەن آڭلاشما تجربەسی یوروتوکبی حرکتلەرندەن قطعیاً ناراضیدر. حقیقتدەدە تورت بیش ییل اول بولشەویکلەرنڭ یراق شرقداغی وضعیتلەری ایمدیگندەن کوب یامان، کوب ضعیف ایدی. او زمان ساویت روسیا ملتلەر جمعیتنە کیرمەگەن ایدی. او طرفداغی عسکری کوچلەری‌دە نسبتاً آز ایدی. تیمیر یول باغلانیشی‌دا کوچسز ایدی. ایمدی ایسە وضعیت کوب‌گنە اوزگەردی. ملتلەر جمعیتینڭ اعضاسی بولوب آلغان ساویت روسیا ایجابندا بلکەدە یاپونیا بیلەن تارتیشیب قالغان تقدیردە یاردەم‌دە طلب ایتە بیلەجەکدر. آیریم یراق شرق اوردوسی توزولمشدر. هوا فلوتی کوچەیمشدر. سیبریا تیمیر یولی ایکی قاتلی ایشلەنمشدر. طبیعی بونلارنڭ بوتونسینە رغماً ایمدی‌دە یاپونیا یراق شرقدا ساویت روسیادان کوب کوچلودر. فقط او 4-3 ییل اولگیسی نسبتندە ایمەس. مەنە بویوك سیاسی شخصلەردە داخل بولغان حالدا بر قانچا انسان قوربانینە سبب بولغان 26نچی فیورال قانلی حادثەسینە کیلب چیققان تارتیشمانڭ نیگیزی بونادر.

یاپونیا دنیا مقیاسندا بویوك بر وظیفەنی اوستینە آلغان بر مملکتدر. او برآز زماندان‌بیرلی آسیالیلارنی یاتلار اسارتندەن قورتارماق کیرەك دیگەن قاراشنی سویلەب کیلەدر. بو نقطەدا یاپونیا اوز قارشیسندا یالغز ساویت روسیانی‌گنە ایمەس، بوتون آوروپا وە آمریقا ایمپەریالیزمینی کورەدر. اینگلتەرەنڭ سوڭ وقتلارداغی ساویت روسیا بیلەن چیقارماقدا اولدیغی

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولیازمىلار ئامبىرى

دیپلوماتیك اویونلاری یراق شرقدا، عمومیتله آسیاداغی منفعت برلگی اویندان چیقماقدادر.

بز اوزاقداغی یاپونیانگ بوگونکی آغیرلیغندان قولایچا قوتولووینی وه بوتون آسیا خلقلارینگ ایگ بویوك دوشمانی روسیاغا قارشی کورەشندە موفقیتینی تأمین ایتەجەك، تاریخی وظیفەسینی ییشه بیلەجەك درجەدە کوچلو وه ساغلام بولووینی تیلەیمز. م.

✶

لوقارنو بحرانی

وقتیله اینگلتەره وه ایتالیانك کفالتی ایله بر طرفدان فرانسا وه بەلجیقا، ایکنچی طرفدان آلمانیا آراسندا دنیا سوغوشندان قالغان کیرگینلکنی بتیرو مقصدیله لوقارنودا بر آگلاشما یاسالغان ایدی. سوك هافتالار شو معاهده بحرانغا اوچراب، آوروپا تورموشندا بر کیرگینلك توغوب قالدی.

فرانسا-ساویت روسیا اتفاقی مسئلەسی اورتاغا چیقار-چیقماس آلمانیا بوندای بر اتفاقنك لوقارنو معاهدەسی احکامیگه قارشی بولغانلغینی وه بوندای اتفاق یاسالغان تقدیردە لوقارنو معاهدەسی بحرانی چیقیب قالاجاغینی سویله‌گەن ایدی. فرانسوز محافلی سوك قبول ایتلگەن شکلندە لوقارنو معاهدەسیگه قارشیلق قالماغانلغینی آلغا سوروب فرانسا-ساویت معاهدەسینی قبول ایتدی. آلمانیا اوزینگ اولدەن سویلەب کیلدیکی نقطهٔ نظرینی تأکیدلەدی. اولدوقچا کیسکین مناقشه، تارتیشمالار سوگندا فرانسا پارلامانی‌دا بو ساویت روسیا معاهدەسینی تصدیقلادی. معاهده سەناتغا کیچیریلدی. ایش بو وضعیتکه کیلگەندە آلمانیا دولتی باشلوغی آدولف هیتلەر، 7نچی مارت کونی آلمان پارلامانندا، حکومت نامینا بیردیگی ایضاحاتندا فرانسا-ساویت معاهدەسینگ آلمانیاغا قارشی یاسالغانینی، لوقارنو معاهدەسینی بتیردیگینی وه بوندای بر وضعیت قارشیسندا آلمانیانگ قاراب

اولتورمەسدەن اوز چیگەرەلەری ایچندە امنیتنی تأمین چارەسینی کورو مقصدیله لوقارنو موجبنجه عسکر وه استحکامسز توتولاجاغینی وعد ایتدیکی راین حوالیسینه عسکری کوچلەرینی کیریته باشلادیغی قرارینی بیلدیردی. حکومتینگ بو قرارندا یامان نیتی بولماغانینی دنیاغا کورسەتو اوچون صلحنی ساقلاو حقندا بر مەموراندومینی‌دا بر گه اعلان ایتدی. بو مەموراندوم بویونچا آلمان حکومتینگ فرانسا، بەلجیقا حتی هوللاندادا داخل بولغانی حالدا بوتون راین بویی قومشولاری بیلەن 25 ییللق دوستلق وه هجوم ایتمەسلك معاهدەسی یاساوغا حاضر بولغانینی، بو معاهده‌گه کفالت اوچون اینگلتەره ایله ایتالیانی چاقیرغانلغینی سویلەدی. آلمانیا حکومتینگ شرق طرفدان اوزی بیلەن همحدود بولغان بوتون مملکتلەر بیلەن حتی اوزونچا زماندانبەری آرالارندا ساووقلق بولوب کیلگەن لیتوانیا بیلەن‌دە هجوم ایتمەسلك معاهدەسی یاساوغا حاضر ایکەنلگینی آچیق سویلەدی. آلمانیانگ قایتادان ملتلەر جمعیتنه کیرو گەدە حاضر بولغانلغی سویلەندی. آدولف هیتلەر دوستلق قیلماق ایستەمەدیگی بر دولتنك ساویت روسیا ایکەنلگینی‌دە آپ-آچیق سویلەدی. هیتلەر بو سوزلەرینی سویلەرکەن آلمان عسکرلەری راین کوپروگی باشندا تورماقدا ایدی. بو حادثه آینقسا فرانسا حکومتی دائرەسندە کوب تینچسزلق اویغاتدی. فرانسز حکومتی بوندای شرائط آستندا هیتلەر مەموراندومینی تیکشیریبدە اوتورمایاجاغینی آگلاتدی. او لوقارنو معاهدەسینی امضالاغان دولتلەرنگ توپلانتیسینی چاقیردی. درحال ملتلەر جمعیتی قارشندا اعتراض ایتدی وه ملتلەر شوراسی توپلانتیسینی چاقیرتدی. بەلجیقا حکومتی‌دە عینی حرکتنی تعقیب ایتدی. پاریسدە باشلانغان لوقارنو دولتلەری مذاکرەلەری لوندونغا کوچورولدی. حالا او یردە دوام ایتمەکدە: نتیجەسی حقندا ایمدیلك بر نەرسه سویلەنەمەس.

بزنگ تیله‌گیمز آوروپا مدنیتینگ ایکی بویوك تره‌گی سانالاتورغان آلمانیا ایله فرانسانگ بر آگلاشما یولی تاپیب، تینچلق وه دوستلق ایچندە یاشاماقلاریدر. ط.

یورتچی، ملتچی یاش فکرلیك توغانلاریغا دعا

یورتدان جدا، باغری یانغان یاشلارم.
ملت اوچون، یورت اوچون فدا بولغان یاشلارم.
سورگونله‌رگه اوچراغان، آتولارغا توتولغان،
ملت دییب قاورولغان مهربانم یاشلارم.
تیله‌گیگز استقلال، مفکوره‌گز یورتچیلق،
املگز پیشنده جفا چیککه‌ن یاشلارم.
هه‌یتله‌رده اوینامای، یورتچیلقنی تاشلامای،
قورتاروغا جان آتیب، غریب بولغان یاشلارم.
یولیگزدا چارچامای، تاغ وتاش دیب توختامای،
جانگزنگ باریچا، تینمای یورگه‌ن یاشلارم.
کوکسیگز ایمان تولا، آلنگز نوری بیله‌ن
کوزله‌ریگز یالترایدر ملتنگ روحی بیله‌ن.
یاشلق دیگه‌ن عنوانگز، جوهرله‌ری وجودگز،
یلدیزلارغا اوخشایدر، تورموشیگز یاشلارم.
باشیمزنگ تاجیسز، کوزیمزنگ نوریسز،
یولیمزنگ رهبری، جان و جیگه‌ر یاشلارم.
حقیقتاً مهاجر، دین، یورت اوچون مجاهد،
یورتلاریغا عاشقلار، فداکارم یاشلارم.
ایسه‌ن بولگ یاشلارم، امان بولگ یاشلارم،
عهدیگزده توروقلو، بار بولگز یاشلارم.

رضا. مدینهٔ منوره، 27 ذی‌القعده، 1354 ه.

✶

حجازدا ساویت وکیلی

مجموعه‌مزنك اوتکه‌ن ساندا ساویت حکومتینك حجازداغی وکیلی «خداسزلار باشلوغی» نذیر توره‌قولف اورنینا حکیموف دیگه‌ن بریسینك

بیلگیله‌ندیگینی یازمشدیق.

رومادا چیقاتورغان „Oriente Moderno“ آتلی ایتالیان مجموعه‌سینک فیورال ساندا، مصر وه فلسطین غازیتالارندان آلینب باسیلغان معلوماته کوره، حکیموفنگ تولوق اسمی عبدالکریم خان حکیموف القازانی‌در. طبیعی بو «القازانی»دا بولشه‌ویزم «خداسزلق قازانیدا» قاییناب، پیشیب چیققان بر مخلوقدر.

نذیر توره‌قولف «خداسزلار باشلوغی» ایدی. بو حکیموف القازانی ایسه خدانی تانیمایتورغانلاردان بریدر. ساویت وکیلله‌ری آراسنداغی ایسکیلك وه یه‌گیلك فرقی مه‌نه شوندان‌غنا عبارتدر. بونی حجاز وه عموماً عرب أولکه‌له‌رنده‌کی تورکستانلیلار بیلمه‌لی وه ایسله‌رنده ساقلامالیدرلار.

✶

جده‌-مدینه آراسندا هوا یولی

ینه شو یوقاریدا ذکر ایتلگه‌ن ایتالیان مجموعه‌سی „Oriente Moderno“نگ مصر غازیتاسی «الاهرام»نك 36 .1 .14 تاریخلی نسخه‌سندان آلیب باسدیغی بر خبرگه کوره، جده ایله مدینه آراسندا هوا یولی آچیلمشدر. اسلام تاریخنده ایلك تاپقیر اولاراق بو ییل جده‌ده‌ن بر نیچه غروپ حاجیله‌ر مدینه‌گه هوا یولیله اوچوب کیلگه‌نله‌ر. دیمه‌ك عصری تخنیك اسلام حجلغینادا خدمت ایته باشلاغان!

✶

آفغانستان حکومتینك بر قراری

36 .2 .29ده کابل‌ده‌ن به‌رلین‌گه بیریلگه‌ن بر تلغراف خبرینه کوره آفغانستان حکومتی بوندان سوڭ آفغان طلبه‌له‌رینگ آوروپادا ایمه‌س، یاپونیادا اوقولاری حقندا قرار چیقارمشدر. („DAZ“ 1. 3. 1936).

1936نچی ییل اوچون پاختا پلانی

شو ییل 28نچی فیورالده ساویت حکومتینك بیرگەن قراری بویونچا بوتون ساویتلەر اتفاقندە آیریم خوجالق وە قولخوزچیلار طرفدان 1936 ییلی توپلانیب حکومتگە تاپشریلاجاق خام پاختا مقداری بر میلیون آلتی یوز اوتوز بر میڭ ایکی یوز سکسان (1 631 280) توننا اولاراق بیلگیلەنگەن. بو حسابدەن تورکستان حصەسیغا توشکەن پاختا توبەندە گیچە تقسیم ایتلگەن:

1)	اوزبیکستان	—	920 230	توننا،	بونڭ	18 080	توننالسی	مصر پاختاسی ؛
2)	تورکمەنستان	—	154 580	»	»	13 440	»	» »
3)	تاجیکستان	—	77 850	»	»	12 550	»	» »
4)	قرغزستان	—	50 100	»	»			
5)	قارا قالپاغستان	—	37 340	»	»			
6)	قازاغستان	—	64 420	»	»			

جمعی — 1 204 520 توننا، بونڭ 44 070 توننالسی مصر پاختاسی.

«ایزوەستیا» وە «پراودا» غازیتالارینڭ 29نچی فیورال سانلاریدان کوچوروب آلدیغمز بو رقملاردان ساویت حکومتینڭ پاختا سیاستی وە ساویت روسیانك توقوماچیلق صناعتندە تورکستاننك نە قادار مهم اورون توتدیغی آپ-آچیق کورونمە کدەدر. مثلا: یالغز اوزبیکستان بوتون ساویتلەر اتفاقیغا توشکەن پاختا مقدارینڭ یاریمیسندان 209 180 توننا آرتیق پاختا بیرەر ایکەندە، بوتون تورکستان بوینیغا آرتیلغان پاختا ساویت روسیا توقوماچیلق صناعتی احتیاجینك اوچدە ایکیسی ($\frac{2}{3}$)ندەن 117000 توننا آرتیق ایکەن.

بو قیسقاغنا معلومات یوقاریدا باسیلغان «نفرت تامغاسی» باشلوقلی مقالەنی تولوقلاشتریب اونڭ کوچینی آرتیرادر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تورکستان احوالیدان

بوندان بر نیچە آی ایلگەری، رمضان سوکلاریدا، بر یورتداشمز کابلگە کیلمشدر. یاقینداغینا یورتندان آیریلیب چیققان شو تاشکندلیك ییش یاغاچلق توغانیمزنڭ تورکستاننڭ ایچکی وضعیتی حقندا بیردیگی معلوماتنك بر قسمینی توبەندە اوزیچە باسماقدامز:

«جلال آبادنڭ اوست طرفلاری ایلە کوك یاڭغاقدا باسماچیلق حرکتی دوام ایتمە کدەدر. باسماچیلار تاغ آرالاریدا بولغانلاریدان ساویت عسکرلەری اولارغا یاقینلاشا آلمایدرلار. اولار پەیت تاپقاندا ساویت عسکرلەری اوستیگە هجوم ایتب، بر قانچا غنیمتلەر آلیب، تاغین اوز ییرلەریگە قایتب چیقیب کیتەدرلەر.

باسماچیلار اوستیگە اڭ کیینگی یوباریلغان ساویت عسکرلەرینڭ قوماندانی تاشکندنك ییش یاغاچیدان حیدروف دیگەن بریسی ایدی. بو قوماندان 500 عسکریدەن یارمیسینی توپراققا تاپشیریب، اوزی قورتولا آلدی...

تاشکند وە شونڭ کبی مرکزی شهرلەردە گورونچ، بوغدای، ایت (گوشت) سعی وە غیرت آرقاسیدا تاپیلسادا بو نەرسەلەرنی کەرکی کبی چیگەرە شهرلەریدە تاپو آغیرراقدر.

کەتتە شهرلەردە دولت مغازەلەریدەکی نرخ توبەندە گیچەدر:

بر قاداق آق ایکمەك — 90 تیین. بر قاداق اورتا آق ایکمەك — 70 تیین، بر قاداق قارا ایکمەك — 45 تیین، بر قاداق ایت (گوشت) — 7-6 سوم، بر قاداق قویروق یاغی — 10 سوم، بر قاداق ساریغ یاغ — 12 سوم، بر قاداق زیغیر یاغ — 14 سوم، بوغدای‌نڭ پوتی — 22 سوم، اون‌نڭ پوتی — 26 سوم، ییر مایی (کیراسین)نڭ لیتری — 3 سوم، قندنڭ بر کیلوسی — 5 سوم 40 تیین، چیت‌نڭ میتری — 5 سوم 55 تیین، عادی بەخمەلنڭ میتری — 14 سوم.

کیینگی وقتلاردا تورکستانغا روسیادان جودە کوب مهاجرلەر کیلە

یاتر. یه‌گی کیلگه‌ن مهاجر روس موژیکله‌رینی تورکستاننگ تاجیکستان وه تورکمه‌نستان قسملارینا اورناشترماقدالار.

حاضر بولشه‌ویکله‌ر بر کشیده‌ن شبهه‌له‌نسه‌له‌ر تیز اونگ اوینی تینیتمایدرلار؛ اولچه او آدامغا یوقاریراق بر اوورون بیریب، معین بر مدته‌ن کیین اونی عیبله‌ب، سوگرا سولوفکی وه یا باشقا تامانغا سورگون قیلادیلار. سوگغو چاغلار یورتمزدا تیله‌نچیلك، اوغورلق، باسقینچیلق کبی حرکتله‌ر کوچه‌یب کیتدی.
تیمیر یول ایشله‌ریده ایندی تورکستانلیلار کوبره‌ك کورونه باشلادیلار...»
کابل، 15. 2. 36

ایکمه‌ك قیمتله‌ری — «قیزیل اوزبیکستان»نك 6. 2. 36تاریخلی ساندان:

«شو کونله‌رده 75 پروسه‌نتلی اوندان بولغان چوره‌ك‌گه طلب کوپه‌یدی. بو اوندان قیلنغان چوره‌کنگ بر کیلوسی 3 سوم؛ 30 پروسه‌نتلی اوندان بولغان چوره‌ك 4 سوم 50 تیین‌ده‌ن ساتیلادی.

اوزبیکستاندا 87 پروسه‌نتلی قارا بوغدای اونیدان بولغان نان‌نگ بر کیلوسی 70 تیین. 65 پروسه‌نتلك اوندان بولغان نان 80 تیین‌گه توشورولدی.»

مسجدله‌رنك عاقبتی — «قیزیل اوزبیکستان»نگ 15. 1. 36 تاریخلی ساندا باسیلغان بر خبرده، نور آتاداغی مسجدنگ قیزیل چایخانه وه زمین قیشلاقداغی مسجدنك قلوب قیلینیشی، شاهمردان‌داغی مسجدنك بالالار ساناتوریاسی اوچون بیریلیشی، که‌ته قورغان‌داغی مسجدنگ یاپیلیشی وه چه‌له قودوق رایونی صوفی قیشلاقداغی بازار مسجدی اورنیغا قلوب سالینیشی حقیدا قرار چیقاریلغانلغی بیلدیریله‌در.

2000 ییللق بنا — 1934نچی ییلی بوخاراداغی مغانیٔ عطاری مسجدینگ جنوب تامانداغی دیوار آستیدان اویماگوللو که‌رپیچله‌ر (غیشتله‌ر) تاپیلغان ایدی. کیینگی وقتلاردا اوتکه‌زیلگه‌ن تیکشیریشله‌ر وه قازیشلاردا

ایسه که‌رپیچ ستونله‌ر وه یازیلی که‌رپیچله‌ر تاپیلمشدر. بو ماته‌ریاللارنی آرخه‌ئولوغ شیشکین ایشله‌شکه وه اورگه‌نیشگه کیریشمشدر.

مغانیٔ عطاری دخمه‌سی یر یوزیده‌ن 5 میتر توبه‌ن ایکه‌ن. آرخه‌ئولوغ شیشکین‌نگ سوزله‌رینه کوره، مسجد سالنغاندان‌به‌ری اونگ اطرافنداغی آباد یرله‌رنگ قاتلامی 14 میتر قالینلاشیب، نتیجه‌ده مسجد دخمه‌سی توبه‌نله‌شیب کیتکه‌ن. ینه شو آرخه‌ئولوغ مسجدنگ ایچیده‌ن 3,5 میترده‌ن کوبره‌ك چوقورلقدا ینه باشقا بر بنانگ قالیغینی تاپقان. یانغین وقتیدا کویوب کیتکه‌نلگی تخمین ایتلگه‌ن بو بنانگ بوندان 2000 ییل ایلگه‌ری قورولدیغی سویله‌نمه‌کده‌در.

اوندان هه‌م چوقورلقدا، ینه بر بنانگ قالیقلاری، اونگ آستیدان ایدیشله‌ر، سویه‌کله‌ر، کولله‌ر وه 65 سانتیمیتر قالینلغندا نوقول قوم قاتلامی تاپیلغان.

بو قازیشلار نتیجه‌سنده تاپیلغان ماته‌ریاللار 10نچی عصر تاریخچیسی نار شاهی‌نگ یازغانلارینی تصدیقلار ایمش. نار شاهی بوخارانگ شو یرنده اوتپرستله‌رنگ عبادتخانه‌سی بارلغینی وه 8نچی عصردا، عربلار بوخارانی باسیب آلغان چاغدا، مذکور عبادتخانه‌نگ ویران قیلنغانلغینی یازغان ایکه‌ن. («قیزیل اوزبیکستان» 12. 2. 36)

«آیم» اورنینا «ته‌لمان»

مجموعه‌مزنگ 75نچی ساننداغی «روسلاشترما سیاستی دوام ایته‌در» باشلقلی بالتا بای مقاله‌سیده سویله‌ندیگی کبی ساویت حکومتی «خوجند»نی «له‌نین آباد»؛ «اولیا-آتا»نی «میرزویان» دیب آتاش حقندا قرار چیقارمشدر.

«قیزیل اوزبیکستان»نگ 12. 12. 35 تاریخلی ساندا ایسه ایمدیگه‌چه خدایار خاننگ آیمچاخان دیگه‌ن قیزینگ نامی ایله آتالیب کیلگه‌ن «آیم» رایونینگ بوندان سوڭ «ته‌لمان» دیب آتالیشی حقندا قرار چیقاریلغانلغی خبر بیریله‌در.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

تەلمان آلمان قومونیستلەری باشلغی بولوب، موسقوا فائدەسی اوچون بوتون آلمانیانی قانغا بویاماقچی بولغان وە شوسببدەن آلمان‌ملتچیلەری نظرندا موسقوا آگەنتی اولاراق تانیلغان برکشیدر. شو تەلمان حاضر هیتلەرچیلەرنگ ,,Konzentrationslager" آتالغان سیاسی مجرملەر یوواسیدا ساقلانادر. تورکستاندا بو یاراماس آلماننگ اسمیگە آتالاتورغان برکوب مکتب، کوچە وە قولخوزلار بار. حتی تاشکنددەکی بویوك بر پارقنی‌دا «تەلمان پارقی» دیب آتایدرلار. بولارنگ باریسی‌دا، موسقوا نظرندا، تەلمان‌نی «ایسلەو وە سایغیلاو» اوچون یتیشمەگەنگە اوخشایدر. اونگ چون‌در، کە «آیم» رایونینی‌دا شو یاراماسنگ اسمیگە آتاب، «تەلمان» دیب سویلەنیشی حقیدا قرار چیقاریلمشدر.

سوادسز قومونیستلر: «پراودا ووستوکا» غازیتاسینگ (5. 2. 36) یازدیغینا کورە، اوزبیکستاننگ «کیروف» دیگەن رایوندا فرقە وثیقەلاری تیکشیریلگەندە او دائرەدەکی 152 فرقە اعضا وە نامزدینگ 50سی یعنی 33%ی بوتونلەی سوادسز، 35ی، یعنی 21%ینگ چەلە سوادلی بولغانلیغی آنگلاشیلغان. رایون مرکزندە آچیلغان سواد مکتبندە 26 کشی اوقوتولماقدا ایمش.

میتان رایوندا 50 فرقەلی بوتونلەی سوادسز بولوب، فرقە قومیتەسی‌دا بونلارنك سواد چیقارو مکتبلەرندە اوقوتولماغانلقلارینی سویلەیدر.

نامانگان رایوندا خان آباد قیشلاق شوراسی دائرەسندەکی 17 فرقەلینگ 6سی، یعنی 33%دەن آرتیغینگ بوتونلەی سوادسز بولغانلیغی وە اونلارنگ هیچ بر یردە اوقوتولماغانلیغی آنگلاشیلغان.

کتاب رایوندا، پاختا آباد قیشلاق خوجالیغی دائرەسندەکی فیض‌الله خواجە اسمندەکی قولخوزنك 6 فرقەلی اعضاسندان 5ی بوتونلەی سوادسز ایکەن. بو قولخوز باشلوقلاری آقچا وە باشقا نەرسە آلغاندا امضا یرندە بارماقلارینی باسارلار ایکەن.

قیزیغی شوندا، کە بو کشیلەر یەگی فرقە وثیقەلارینی آلماشترو

مراسمنەدە عینی قاراقلارندا کیلمش وە یەگیدەن تورکستان قیشلاقلارندا لەنین ملی سیاستینی کوزەتوچیلەر بولوب بیلگیلەنب کیتمشلەردر.

قیزیل روس ایمپەریالیزمی احتیاجی «سوادسز کشی سیاست تیشندادر!» دیگەن لەنین شعارینی‌دا اونوتدوروب یوباردی...

بویوك بر «اصلاحات»

برآز وقتدان‌برلی موسقوا ساویت غازیتالارینگ «قازاغستان»نی «قازاخستان» (Казахстан) وە «قازاق»نی «قازاخ» (Казах) شکلندە یازا باشلاغانینی کوروب، بز اونی «تصحیح خطالاریندان» چیقغان دیب اویلاغان ایدیك. باقساق، بز یاگیلغانمز. «قازاغستانسکایا پراودا» غازیتاسینگ 6نچی فیورال ساندا باسیلیب چیققان قازاغستان مرکز اجرا قومیتەسی وە قازاغستان حکومتی قراریندا «قازاق» وە «قازاغستان» سوزلەرینی قازاقلارنگ اوز آیتدیقلاریغا («تلفظیغا») توغرو کیتریش اوچون روسچا «Казах» وە «Казахстан» دیب к (ق) اورنیغا x (خ) حرفیلە یازیلیشی امر ایتلگەن.

بو «احمق» قرارنگ آستیدا اوچ چەلە سوادلی احمقنگ امضالاری قویولغان: قازاغستان مرکز اجرا قومیتەسی رئیسی اوروناساری علی جانگەلدین (چوقونغاندان سوك اسمی ایوان آلەکساندروویچ ستەپنوف)، قازاغستان حکومتی باشلوغی «نفرت تامغالی» عیسی اوغلی اوراز هەم اجرا قومیتەسی کاتبلەرندەن جمعە بای اوغلی دیگەن بریسی.

«قازاق» سوزینگ «قازاخ» بولماغانی بر طرفدا تورسون، بو سوزنگ «جمع»ینی روس غرامەری قاعدەسیلە تصریف ایتسەگز، اونگ روسچادادا «قازاخ» بولالمایتورغانی روسچا اورتا تحصیلی بار هەر کشیگەدە آپ-آچیق معلومدر.

تورکستان دالالاریندا «احمقنی احمق دیسەك، ماقتانیب بورکونی آسمانغا آتادی» دیدرلەر. مەنە بولشەویك احمق «انقلابچیلاری»دا «انقلابچیلیغینی» کورسەتمەك اوچون ماقتانیب «قازاق»نی «قازاخ» دیب

«معرفت» کورسه‌تمه کده‌له‌ر.

مهم بر ایجاد — عشق آبادده ساغلقنی ساقلاش ایشله‌رنده چالیشوچی پروفه‌سور شکر (محمد اوغلی) حسن تنفس اعضالارینگ آینیقسا آق جیگه‌ر (اوپکه)له‌رنک ساغلغینی تیکشیرو اوچون مهم بر آپارات اویلاب چیقارمشدر. پولیپنویموغراف (Polypneumograph) آتالغان بو آپاراتی حقیدا پروفه‌سور حسن عشق آباد، قزیل شهر، باکو وه موسقوا شهرله‌رنده‌کی دوقتورلار توپلانیشندا ایضاحات بیریب، اولارغا اوزینگ اویلاب چیقارغان آپاراتینی‌دا کورگه‌زیب کوب آلقیشلانمشدر.

1924نچی یلی باکو دارالفنونی طب فاکولته‌سینی بتیریب، 1933نچی یلغاچا باکودا چالیشقان پروفه‌سور حسن اوچ یلدانبه‌ری عشق آباد ساغلقنی ساقلاش ایشله‌ریده چالیشادر. («شورالار تورک.» 28. 1. 36).

ملی اوپه‌رانی یوکسه‌لتو یولندا

1935نچی یلی فیورال آیندا موسقوا دولت قونسه‌رواتوریاسی یانندا اوزبیك اوپه‌را ستودیاسی آچیلغان ایدی. ملی اوپه‌رانی یوکسه‌لتو اوچون قادرولار حاضرلاوچی بو ستودیانك مدیری قاری یعقوب‌نگ بیرگه‌ن معلوماتینا کوره، ستودیادا 19 اوزبیك اوقیدر. بولارنگ 6سی عیال، 13ی ایرکه‌ك بولوب، 14ی آشولاچیلق، 2سی قونسه‌رتچیلك وه بری ره‌ژیسورلققا حاضرلانادر. بو تورکستانلیلاردان ایکیسی‌ده قونسه‌رواتوریانگ بسته کارلق بولومیده اوقیدر.

مذکور ستودیا اوچون بو یل ینه اوقوچیلار آلیناقچی بولوب، تاشکندده مسابقه اوتکه‌زیلگه‌ن. سمرقند، بوخارا، اندیجان، خوقند، فه‌رغانه وه باشقا شهرله‌رده‌ن 70 قادار آشولاچی قاتناشغان بو مسابقه‌دا ته‌نور وه سوپران تاوشلیلار کوب بولوب، باس وه باریتون آوازلارغا ایگه بولغانلار یوقمش. مسابقه‌نی اداره ایتوچیله‌ر بو حالنی اوزبیك آشولالارینگ خصوصیتیگه باغلاماقدالار.

تاوش مسابقه‌سیغا قاتناشغانلار آراسندا خاتون‌قیزلاردان‌دا بارمش.

بو مسابقه‌غا قاتناشوچیلاردان تاشکند ایله موسقواداغی ستودیاغا 20ده‌ن آشولاچی سایلانب آلیناجاغی خبر بیریلمه‌کده‌در.

(«قیزیل اوزبیکستان» 8. 2. 36).

حاجی عبدالعزیز عبدالرسول

9نچی غینوار کیچه‌سی سمرقندده تورکستاننگ آتاقلی خلق آشولاچیسی حاجی عبدالعزیز عبدالرسول 82 یاشندا وفات ایتمشدر. عمرینك 62 یلینی آشولاچیلق بیله‌ن اوتکه‌زگه‌ن حاجی عبدالعزیز عبدالرسول اسمینی تورکستاندا هه‌ر کیم ایشیتکه‌ندر. مرحومنگ یاشی اولغایب قالغان بولسادا، اونگ تاوشی تیکله‌وچیله‌ری قولاغندا جاذبه‌سینی یوقاتماغان ایدی. اولومنده‌ن قیسقاغینا زمان ایلگه‌ری، بولتور اوقتوبر آیندا، حاجی عبدالعزیزده اوز تاوشینی، یاش آشولاچیلار قاتاریدا، پلاقلارغا اوتکه‌زگه‌ن ایدی.

اوزینك نوقول فطری قابلیتی آرتاسندا خلق آراسندا نام وه رغبت قازانغان بو اولوغ صنعتکار تورکستان اوچون قیمتلی صنعت قادرولاریدا یتیشدیرمشدر: قاری یعقوب، قاری سراجی، قابل اسرافیل، اعظم کمال، نبی حسن، حامد اوغلی، ملا قند وه شولارغا اوخشاش صنعت ساحه‌سندا چالیشماقدا بولغان یاش صنعتکارلار مرحومنك شاکردله‌ریدر.

35 .12 .18ده آغریب، یاتاقدا قالو مجبوریتی سیزگه‌ن حاجی عبدالعزیز، مذکور تاریخگه‌چه خلق آراسندا هه‌ر طرفلاما چالیشمش، خلقنگ سوادسزلغینی بتیرو اوچون معلملك‌ده قیلمش، موسیقی توگه‌ره‌کله‌ری قوروب، یاشلارنگ موسیقی روحینی تربیه‌له‌مش، جلاله‌ترمش، عمرینگ سوك چاغینا قادار خلق آراسندا چالیشیب، اوزینگ یوکسه‌ك خصلتی، سویملی طبیعتی ایله خلق طرفدان کوب سویلمش بر شخصیت ایدی. اونگ اولومی خبری تورکستاننگ هه‌ر تاماندا

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

چوقور قایغی اویغاتمشدر.

مرحومنك جسدی باشندا تورکستانلی طلبەلەر، دهقانلار وە ایشچیلەردەن نوبتله ایکی کون آراسی اوزولماسدان فخری قاراوول تورمش وە اونگ جنازەسی بویوك خلق کتلەسینگ قاتناشماغی ایله باستریلمشدر.

یری یومشاو بولسون

1930نچی یلدانبیری آفغانستاننگ خان آباد شهریده یاشاوچی وە سوگغو یللار رسمی مکتبده معلملك قیلوچی نامانگانلق اکمل، مهاجرتده اوچرادیغی سیل کەسەلیدەن توزەله آلمای، شو یل 13نچی غینوار، دوشنبه کونی وفات ایتمشدر. هنوز 25 یاشی تولماغان وە کوب چالیشقان معلم اکملنگ وقتسز أولومی، مرحومنی تانوچی تورکستانلیلارنی کوب قایغیرتمشدر. تاگری رحمت ایله گەی.

باشقارمادان: 1 — مکەدە یاشاوچی محمد خان مختار خاننگ آبونه بدلی اولاراق یوللادیغی بیش روپیه (27 فرانسز فرانقی) ایریشدی. مجموعه هەر آی منتظماً یوللانماقدادر.

2 — قالیفورنیادا، ستەنفرد دارالفنوندە، پروفەسور فیشەر افندیگه: 36 .1 .21 تاریخلی مکتوبگزدەکی تیله گگز گه سوینچله رعایه قیلینب، اسمگزگه شو آینگ 9ندە، مجموعەمزنگ باشلانغیچ سانلاری ایله دیگر نشریاتمزداندا بیرەر عدد یوللاندی.

3 — پشاوردان حبیب‌الرحمن افندی طرفندان وە کابلدەن تورك اوغلی تامانندان کوندەریلگەن یازولار ایریشدی.

4 — ستالین ایله آمریقالی غازیتا محرری روی هووارد آراسندا بولوب اوتکەن ملاقات حقندا یازیلغان مقاله کیلەجەك سانغا قالدیریلدی.

5 — بعضی اوقوچیلاریمزدان سوك کونلەر آلدیغمز خطلارندا، مجموعەمزنك 74نچی سانینی آلمادیقلارینی وە بعضیلاریدا مذکور سانك وقتندان آنچاغینا کیچیکیب ایریشدیگینی اوکونەرەك یازماقدالار. بعضی اوقوچیلاریمزدا سوك چاغلاز آقچا یوللاو خصوصندە پوستەخانە وە بانقالار طرفندان قیینلق کورسەتیلمەکدە بولغانینی قید ایتەرەك مجموعەنگ بارماغانلغینی وە یا کیچیکتریب یوللاشنی بو کبی نەرسەلەر ایله باغلاغانلار. بز مهاجرت تورموشینگ آغیرلغینی، تریکچیلکنگ آینقسا بزنگ مهاجرلەر اوچون قیینلغینی، بردە مملکتلەر آراسنداغی آقچا معاملاتینك تورلو صفحەلەرینی کوزدە توتوب، نشریاتمزنی تعقیب ایتب تورونی آبونەگە باغلامای، مهاجرلەریمزاگە هەر آی منتظماً مجموعەمزنی وقتندا یوللاب تورویمز. بو جهتنی وقتیله نشریاتمزدا («یاش تورکستان»نگ 65نچی ساندا، قاپاقنگ 2نچی بیتندە) سویلەگەن بولساقدا، سوگغو کونلەر باشقارمامزغا کیلگەن بعضی خطلارنگ مفهومی بزنی ینە بر تاپقیر بو نقطەدا توختاب اوتوگە مجبور ایتدی. مجموعەمزنگ بعضی سانلاری بعضی شرق أولكەلەرندەکی بعضی آدرەسلەرگە بارمای قالغان بولسا وە یا سوك زمانلار کیچیکیب بارماقدا ایسە بونگ بوتون سببلەری او طرفنك پوستە ترتیباتینا عائددر. بز اوز تجربەمز ایله آلمانیا پوستە خانەلەرینگ بو جهتدەن کوب اینانچلی ایکەنلگینیدە قطعیتله سویلی آلامز.

هەر قاندای سببدەن مجموعەمزنك بعضی سانلاری یولدا یوقالیب کیتسە، لطفاً بزگە وقتندا یازیلیب بیلدیریلسە، درحال قایتادان یوللارمز.

بەرلین‌دە: محررلەریمزدەن دوقتور طاهر شاکر بیك، بوکونکی آلمانیانك معروف دراماتورغلارندان شاعر هانس شوارتس‌نك تیلەگی وە تشبثی ایله 19نچی فیورالدا، بەرلین دارالفنونی یانداغی «موللەر-وان-دەن-بروق-آرخیف» سالوندا، آلمان تیلندە «تورکستان ادبیاتی تاریخینە عمومی بر قاراش» موضوعندا مهم بر قونفرانس بیرمشدی. تورلو نشریات دائرەلەرندە ایشلەوچی آلمان یاشلارندان، بەرلین دارالفنوندە اوقوچی آوروپالی، آسیالی وە آفریقالی طلبەلەردەن قاتناشغان بو قونفرانس حقندا رفیقمز «یاکا ملی یول»نگ شو آیغی 97نچی ساندا تفصیلات بیریلمشدر.

بەرلین‌دەکی اوقراینا مهاجرلەری اویوشماسینك تشبثی ایله شو آینك 17سندە برقونفرانس کیچەسی یاسالماقچیدر. دوقتور طاهر بیك شو کیچەدە «تورکستان کولتور تاریخینە یالپی بر باقیش» موضوعندا آلمانچا بر قونفرانس بیرەجەکدر. شو قونفرانس اوچون اوقراینا وە تورکستان مسئلەلەریله قزیقوچی دائرەلەرگە چاقیریقلار یوللاندیغینی اوگرەندیك.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Steglitz
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری: دوقتور طاهر شاکر.

Yach Turkestan

Mars 1936 (Le jeune Turkestan) No. 76

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلەری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

سیوینچلی کورونوش. سعیدە خانمنك بەرلین دارالفنونینی بیترگەنلگی خبری آفغانستاندا یاشاوچی تورکستان مهاجرلەری آراسندادا بویوك سیوینچلەر اویغاتمشدر. اولار سعیدە خانمنی چین کوگولدەن قوتلاب، زخمتینک ثمرەسینی تیزلکدە اوز تورکستانیمزدا صرف قیلماغینی یورەکدەن تیلەب، صمیمی تمنیلەردە بولونماقدالار. بر تورکستان قیزینگ غربی آوروپادا بیلیم یولوندا قازاندیغی یوتوغینگ دنیانگ اوزاق بورچەکلەریگە یاییلغان مهاجرلەریمز آراسندادا بو قادار سیوینچلەر اویغاتیشی، هەر نەرسەدەن زیادە، تورکستانلیلار ذهندە خاتون-قیز معارفی توشونچەسینگ چوقور اورناشغانلغینی کورسەتەدر، کە بو حال طبیعی بارچامز اوچوندە سیوینەرلکدر.

مجموعەمزغا تیگیشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France